

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN

B. Luiten

Homofiele liefde

181

WOORD/WEERWOORD

K. Harmannij

Christus deed
wat wij niet konden

B. Luiten

Christus leed
wat wij niet lijdten

185

MEDITATIEF

E.C. Luth

Het neusje van de zalm

192

WANDELEN MET GOD

B. Luiten

Gelukkig getrouwd,...
of toch niet?

193

ACHTERGRONDEN

A.L.Th. de Bruijne

Het evangelie
van Gods zoon

195

PRAKTISCHE THEOLOGIE
IN KAMPEN

J.R. Douma

De hoorder van de preek

200

en verder...

Uit de kerken

Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

HOMOFIELE LIEFDE

De gemeente van Christus zal een liefdevol **thuis** zijn, ook voor broeders en **zusters** die homofiel of lesbisch zijn.

*Met dankbaarheid noteer ik deze overeenstemming tussen tal van recente publicaties over **hst** onderwerp homofilie. Al betekent dat niet, dat we het doel al bereikt hebben. Er is nog veel te zeggen tegen elkaar. Maar we zijn onderweg!*

Dat er opnieuw aandacht is in de pers voor dit onderwerp heeft ook te maken met de studiedag van het GSEV, op 13 december a.s., in Zwalle-Zuid. Daar zal het gaan over 'homofilie en christen-zijn', in het verlengde van de themadag over 'homofilie en pastoraat' twee jaar geleden. Ook voor mij is dit de reden, om nu de pen te hanteren. Want er ligt nog een discussiepunt tussen onze kernredactie en mij. Graag wil ik vóór die studiedag dit punt verhelderen, zodat daarover op de dag zelf geen onduidelijkheid hoeft te bestaan.

Waarover ging het?

In het voorjaar verschenen er in dit blad drie bijdragen in mijn hand over homoseksualiteit. In het der-

de artikel kwam deze passage voor, onder het kopje 'Liefde?':

'We hebben gezien, dat een seksuele relatie geen voorwaarde is om te delen in de liefde. Wel is het een heel moeilijke beperking, wanneer je weet dat je in je homofiele liefde niet aan een seksuele relatie zult toekomen. Daarom zijn onze homofiele broeders en zusters dubbel aangewezen op het functioneren van de liefde in de gemeente. En laten we alsjeblieft Gods gebod niet breder gaan maken dan Hij zelf gesproken heeft.

God noemt het schandelijk, zo zeggen wij, wanneer mannen met mannen seksuele omgang hebben. Maar betekent dat ook, dat ze niet van elkaar mogen houden? Natuurlijk niet. En mogen ze wel naast elkaar zitten in de kerk? En bij elkaar staan op het kerkplein? Ja, worden

ze wel eens **samen** uitgenodigd, omdat bekend is dat zij vrienden **zijn**?

Het zijn maar simpele vragen. En toch **wringt** hier al **zoveel**. Hun **liefdegevoel** ais **zodanig** lijkt soms al aanstootgevend te zijn. Maar dan wordt tóch, in de praktijk, heel veel liefde verboden en onmogelijk gemaakt!

Ook om **deze** reden **hebben** homofielen zich **gegroepeerd** ergens aan de rand van de kerk. Niet omdat ze zo **nodig** hun eigen gang moesten **gaan**, maar omdat ze zichzelf overal zagen zitten en staan, kritisch bekeken **door** honderden ogen, met het stellige **gevoel** met hun liefde geen **enkele** kant meer uit te kunnen.

Is dit niet herkenbaar? Terwijl God één **weg** **blokkeert** voor de **homofiel**, naar de lichamelijke eenwording met iemand van hetzelfde geslacht, werpen mensen hun **belem-**

meringen op **alle** wegen die de homofiele liefde kan gaan. Hand in hand lopen, is dat gek? Naast elkaar zitten op de **bank**, belachelijk? **Een** zoen, weersinwekkend? **El-**kaars gezelschap zoeken, verdacht? En samenwonen dan?' In het **vervolg** gaf ik een verwijzing **naar een** studie van ds. R. ter Beek, waarin hij de mogelijkheid had geopperd van een **woonvorm**, **waarin** meerderen (**homo/hetero**) één voordeel delen, onder de gelofte van **een** niet-seksuele invulling daarvan.

Ter discussie

De kernredactie plaatste hierbij het naschrift, dat zij voor dit derde artikel geen **medeverantwoordelijk-**heid kon dragen. Zij **lichtte** dit als volgt toe:

'Na de eerste twee artikelen van ds. Luiten, **waar** zij graag achter staat, wil de kernredactie **dit** vervolg wel **plaatsen** ais **een** discussie-bijdrage. Wij hebben echter vragen over de gedachte dat homofiele liefde – zonder seksuele activiteiten – een legitieme plaats mag ontvangen. En verder **ook over de concrete** punten die ds. Luiten noemt, **waar-**in deze homofiele liefde vorm zou mogen krijgen. We vragen ons af of hiermee niet de **grens** wordt overschreden **tussen** genegenheid, vriendschap en christelijke liefde enerzijds en erotische liefde anderzijds, en of de Here dit **goedkeurt**. Het pleidooi **voor een liefdevolle** benadering van homofiele broeders en zusters ondersteunen **wij graag**. We hopen dat een verdere discussie ertoe **mag** leiden, dat **we** samen op dit punt de wil van de Here mogen **verstaan**.

Sindsdien hebben **we** met elkaar doorgepraat **over** dit onderwerp, wat verheldering bood en **ons** verder bracht. We zijn dichterbij elkaar **gekomen**, **al** blijven we **verschillende** opvattingen hebben over het begrip erotiek en over de vraag of het juist is te **spreken** over **homofiele liefde**. In het volgende wil ik hier **nader op ingaan**.

Twee vragen

Uit dit **geheel** komen dus twee **vra-**gen naar ons toe:

1. Mag homofiele liefde een legitieme plaats ontvangen?
2. Wanneer wordt de **grens** over-

schreden naar de erotiek?

Voor de helderheid is het **m.i.** beter te beginnen met de tweede vraag.

Erotiek?

Wat is erotiek? Sommige schrijvers gebruiken dit **woord** vrij neutraal, in de trant van: de natuurlijke aantrekkingskracht, het verlangen naar **ander**mans lichaam, het gevoel dat **meer** is dan liefde **al** is het nog **geen** seksuele praktijk. In die zin blijkt ook de **kernredactie** dit woord te gebruiken als zij spreekt over 'erotische liefde', en als zij zich afvraagt of deze erotiek mogelijk al aanwezig is in de **door mij** genoemde hand en **zoen**. Er zou dan toch ruimte worden gegeven voor een beleving waarvan wij om Godswil volledig afstand moeten nemen. De erotische liefde is in ieder geval **méer** dan de geoorloofde **christelijke** liefde.

Deze zaak is allereerst gediend met **een** zuiver gebruik van aanduidingen. Wat is erotiek? Kun je bijv. het boek Hooglied een voorbeeld noemen van christelijke erotiek? Van **harte** zou ik ervoor willen pleiten, dat niet te doen. **Want** cros, waarvan erotiek wordt afgeleid, is 'de god van **de zinnelijke** liefde', volgens mijn woordenboek van de Griekse taal. Door voor deze afgod te buigen wordt de **mens** een die naar van zijn eigen begeerten, een slaaf van zijn ongeremde driften. Veelzeggend is **dan** ook, dat **eros** niet **één** keer voorkomt in de bijbel, en ook geen enkele **afleiding** daarvan. God **maakt geen** gebruik van dit woord, **terwijl** het in de tijd van het nieuwe testament zeker wel bekend was.

God spreekt over liefde, *agapè*. Dat is heel wat anders: de liefde zoekt zichzelf niet, maar geeft zich aan de ander, terwijl in de erotiek de mens uit is op zelfbevrediging, met gebruik **van** de ander. Een wereld van verschil!

Om het zo te **zeggen**, met een variant op 2 Cor. 6: 15, 16: Welke overeenstemming is er tussen Christus en **eros**? Welke **gemeen-**schappelijke grondslag heeft de tempel Gods met de afgoden? Daarom is christelijke erotiek **m.i.** net zo onmogelijk **als** christelijke **mam-**nondienst, **en** is de uitdrukking 'erotische liefde' innerlijk tegenstrijdig. Het is het één of het ander. En dit is niet **alleen** een kwestie

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS, DRS.
A.L.Th. DE BRUUNE, DRS. G. WNNINK,
DRS. B. LUITEN. PROF. DR. C.J. DE RIJTER.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:

K.J. BURGER, Groenestraat 142, 8261 VK
Kampen, Tel. (038) 3325972

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (0113) 215591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand ingaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah.

Tel. (0521) 515946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

van een (antiek) woord. Dat erotiek een schaamteloze vorm van zelfbevrediging is, wordt bijna dagelijks bewezen in tal van televisie-uitzendingen van Veronica en aanverwante zenders. Vriend en vijand noemt dat 'erotiek'. Welnu, laat dat woord daar dan, wat heeft het voor zin die term voor intern gebruik een acceptabele inhoud te geven? Wie dien je daarmee? Gesteld, dat dat in de praktijk nog zou kunnen, en dat je de twee totaal verschillende betekenissen uit elkaar zou kunnen houden in het gewone spraakgebruik. Het lijkt me onmogelijk. We hebben het woord 'erotiek' echt niet nodig. Zelfs als het in de bijbel erover gaat, dat een man zijn vrouw koestert, als zijn eigen vlees, gebruikt de schrijver het woord 'liefde', *agapè*. Kennelijk is dat nog steeds het goede woord daarvoor (Ef. 5 : 25-30), al worden we vermaand deze uiting van de liefde te bewaren voor in het huwelijk.

Grens overschreden?

Op die manier zou ik op de vraag, of de grens met de erotiek werd overschreden, ronduit ontkennend kunnen antwoorden. De erotiek was bij mij niet eens in beeld, daar schreef ik niet over. Ik had het over de liefde, die uit God is, en die zich ook aan Gods normen wil houden. Toch zou ik daarmee de vraag geen recht doen, omdat (zoals gezegd) daarin het woord 'erotiek' anders functioneert, namelijk als een uiting van een gevoel dat méér is dan broederlijke liefde in het algemeen, en dat het begin kan zijn van seksuele verlangens en daden. Op die manier zou toch een eerste stap worden gezet over een grens, die God trekt.

Welnu, zonder met de terminologie accoord te gaan, de *zorg* die in deze vraag doorklinkt kan ik begrijpen en verdient alle aandacht. Wellicht heb ik op dit punt te kort geformuleerd, ben ik er te simpel vanuit gegaan dat mijn derde artikel gelezen zou worden in het kader van de eerste twee.

Want ook van een andere zijde kreeg ik een dergelijk misverstand te horen. Een homofiele jongere zei mij: 'Ik mag geen seksuele relatie onderhouden, maar gelukkig kan ik nog wel samenwonen en zoenen en zo'. Die had dus alleen het laatste artikel gelezen, zo bleek

bij enig doorspreken. Zo kwetsbaar is een betoog kennelijk, wanneer het in afleveringen verschijnt.

Want het uitgangspunt was van begin af aan, dat je met Christus in de doop *door de dood* heen gaat. Om vervolgens met en in Hem het nieuwe leven te ontvangen, zoals God het bedoelt. Dat nieuwe leven is niet af te lezen uit je oude natuur, ook niet tot een bepaalde grens. Het is helemaal uit God, naar zijn Woord en door de bijzondere werking van zijn Heilige Geest. Kiezen voor Christus betekent afzien van jezelf, je kruis oppakken om je oude mens daaraan te slaan, jezelf durven verliezen aan Hem, in het geloof dat je zó het leven zult ontvangen. In het vertrouwen ook, dat zijn liefde tot jou groter is dan je eigen liefde voor jezelf.

Zo ongeveer ziet de strijd eruit, die bekering heet. Een dagelijkse inspanning, met gelukkig Christus zelf als geweldige rustpunt. Zijn overwinning op zonde en dood brengt Hij over in ons leven. Bekering (daad) en wedergeboorte (geschenk) gaan hand in hand.

Op die manier gaat het er niet in de eerste plaats om *wat* iemand doet, maar *hoe* iemand het doet. Op het oog kunnen twee mensen hetzelfde doen, met toch van binnenuit een geheel verschillende strekking. Daarom zullen er op de jongste dag twee op het land zijn, bezig met hetzelfde werk: de één zal worden aangenomen, de ander zal worden achtergelaten.

Want God ziet het hart aan. In het hart beginnen onze daden.

Zo is het mogelijk, dat twee mensen elkaar (buiten het huwelijk) genegenheid schenken (homo of hetero). De vraag is dan: is dit een beperkte vorm van zoeken wat God verboden heeft, om onbekeerd je eigen gang te gaan, óf is er een gezamenlijk verlangen naar een vriendschap, die waardevol is voor God en mensen? Beide mogelijkheden zijn aanwezig. Het eerste is inderdaad zondig, en moet ook zo (op broederlijke wijze) getypeerd blijven worden, terwijl tegen het tweede niemand op goede gronden bezwaar zal kunnen hebben.

Welnu, en waarom ging het mij, in die derde aflevering?

Dat, wanneer homofielen kiezen voor die tweede mogelijkheid, een christelijke vriendschap in de volle

zin van het woord, hun wederzijdse genegenheid voor elkaar door de omgeving niet steeds verkeerd moet worden geïnterpreteerd! Want anders krijgen ze nooit rust, wel bij Christus, maar niet bij de mensen.

Wij vragen van de homofiele christen, dat hij weet te onderscheiden tussen liefde en sexualiteit. Hij moet ze zelfs losmaken van elkaar, hoe intens moeilijk dat ook mag zijn. Dan mag hij toch op zijn beurt verwachten, dat ook zijn kerkelijke omgeving dat onderscheid weet te maken?!

Wij dienen te bedenken, dat er niet alleen in de erotiek sprake is van lichamelijk contact, van zoenen en omhelzingen. Dat komt ook in de bijbel voor, als uitingen van zuivere broederlijke liefde (1 Sam. 20 : 41; Hand. 20 : 37; Rom. 16 : 16; 1 Petr. 5 : 14, enz). Daarom kun je een uiting van genegenheid, ook een lichamelijk contact, niet op de buitenkant af veroordelen, als zou het altijd verdacht zijn, een stap over de grens.

Homofiele liefde

Als tot zover de tweede vraag een antwoord heeft ontvangen, is nu de weg geëffend naar de eerste. Want die gaat dieper: mag de homofiele liefde als zodanig een legitieme plaats ontvangen, ook als er geen sprake is van seksuele activiteiten? De kernredactie heeft daar bedenkingen bij. In het genoemde gesprek bleken die hierop neer te komen: als homofiele liefde niet anders is dan algemene broederliefde en vriendschap, maar dan van homofielen onder elkaar, heeft zij geen bezwaar maar ziet ze ook geen aanleiding deze term te gebruiken. Zij vraagt zich af wat het specifieke is van de homofiele liefde die ik bedoel.

Ik weet niet goed, hoe ik dat na de eerste drie artikelen nog duidelijker kan zeggen. Laat ik daarom mijn gedachten mogen omschrijven met een gedeeltelijke weergave van een studie van dr. J. Hoek, een bekend en gewaardeerd schrijver over dit soort zaken. Hij schrijft (als samenvatting van een langer verhaal) dat we in principe drie kanten op kunnen:

a. tegen iemand zeggen, dat zijn seksualiteit er eenvoudig niet mag zijn, zolang zijn gerichtheid niet

veranderd is; deze **weg** acht dr. Hoek niet begaanbaar;
b. de acceptatie van de homoseksualiteit in **een** relatie van liefde en trouw als heilzame ordening in de gebrokenheid van het leven (als **een** variant op het huwelijk); deze weg **kan** hij vanuit de Schrift niet meemaken;

blijft over c. 'de erkenning dat *homofiele gevoelens er mogen zijn, dat er sprake mag zijn van vriendschap en warmte tussen homofielen, maar dat deze vriendschap zich niet mag verdichten in een voluit seksuele relatie omdat de Schrift hier een halt toeroept*.'

Tot zover dr. Hoek. En dat is nu precies wat ik bedoel, deze woorden **zijn** mij uit het hart gegrepen, omdat ze recht doen aan God en aan homofiele mensen.

Als **een** homofiel liefde betoont, zal dat homofiele liefde zijn. Dat is broederlijk en vriendschappelijk, geheel zoals de kernredactie zegt, **maar** tegelijk zal daarin ook de gerichtheid van de homofiel tot uiting komen, opvallend of minder opvallend, maar zij is er en zij **mag** er zijn, want de homofiel zelf **mag** er zijn. **Daarom** betreur ik het, dat de kernredactie het specifieke van de broederlijke van de homofiel niet wil benoemen. Dat werkt in de hand, dat er allerlei vage bedenkingen blijven bestaan tegen homofiel gedrag, die de betrokkenen alle moed doen verliezen om hun liefde te tonen op **een** normale, gewaardeerde plaats in de gemeente. Onverdachte liefde, vriendschap en warmte, is dat niet precies wat iedereen nodig heeft?

Als **dé** liefde nu eens haalbaar zou zijn, zonder grensoverschrijdingen in de richting van seksueel gedrag én zonder dubieuze gedachten vanuit de omgeving, dan zou dat voor onze homofiele en lesbische broeders en zusters **een** geweldige stimulans kunnen zijn om daar ook zelf naar te streven.

Maar **als** deze liefde niet haalbaar is, als het klimaat in de kerk dit (vaak stilzwijgend) blijft afwijzen, wordt de homofiel het zicht ontgenomen op **een** normaal leven, als mens onder de mensen.

Liefde is nodig

Want ieder mens heeft liefde nodig, om die te ontvangen, en moge-

lijkheden om haar te **schenken**.

Een seksuele relatie kun je missen, die heb je niet nodig om jezelf te kunnen zijn. **Maar** liefde kun je niet missen, daarin **ligt** de oorsprong van ons bestaan.

God schiep ons, om zijn liefde met ons te delen. **En** Hij schiep ons zó, dat we die ook onderling zouden delen. De liefde is voor ons, wat water is voor een vis. **Daarom** kun je niemand daarbuiten sluiten, zelfs je vijand je niet'.

Ook voor de **homofiel** geldt: heb je naaste lief als jezelf.

De liefde is de oorsprong, het welzijn en de toekomst van ieder kind van God. Wij kennen geloof, **hoop** en liefde, **maar** de meeste van deze drie is de liefde (1 Cor. 13 : 13). En Petrus vermaant ons, dat wij elkaar

van harte en bestendig lief **zullen** hebben (1 Petr. 1 : 22). Juist daarom is het voor ieder zo belangrijk dat hij of zij daarin **functioneert**, niet benepen en gewantrouwd, maar gewaardeerd en gestimuleerd. Ik schreef al over de **benadering** van homofielen in de Redeemer Presbyterian Church in New York.

Intussen **mocht** ik daar ook zijn en deze dingen persoonlijk vernemen uit de mond van een homofiele **voorganger**. Hij vertelde dat hij homoseksuele relaties had gehad, voordat hij Christus leerde kennen. En nog kende hij homoseksuele gevoelens, maar hij kon er al meer dan tien jaar weerstand tegen bieden. Want Christus wilde hem regeren, door zijn Geest. Als hij maar wandelde in het licht, dan zou hij dit volhouden. **Geen** sprake dus van 'ontkenning' van de eigen gevoelens, maar evenmin van de realiteit van Jezus' koningschap, zijn leiding, hulp en kracht.

Maar, **zo** vervolgde de man: wandelen in het licht moet je wel **samen** doen. Dan heb je veel en innig contact met elkaar, 'gemeenschap' (1 Joh. 1 : 7). Om die reden **besteedt** de RPC veel aandacht aan de 'relationship in Jesus Christ', onder al haar leden, maar met name ook onder de homofielen. De liefde van en tot de homofielen is daar dus niet iets angstigs, al is er onderhuids nog de **strijd**, maar zij wordt aangegrepen als kracht en warmte van God en mensen, om een compensatie te zijn voor alles wat men mist in (seksuele) relaties. Dit geldt niet alleen de homofiel, vele ande-

ren worden met hem op soortgelijke wijze met liefde omringd. Zo is daar de kracht van de kerk.

De kat en het spek

Ik hoop van **harte**, dat ik hiermee iets overtuigends heb laten zien uit de Schrift en uit een kerkelijk leven. En dat wordt ingezien, dat dit van een ander niveau is dan **wat** mij van verschillende kanten als wijze raad werd ingefluisterd: 'je **moet** de kat niet op het spek binden'. Al die vormen van contact die ik de homofielen zou 'toestaan' zouden hen alleen maar in verleiding brengen. Vooropgesteld ik heb ze niets toegestaan, dat komt mij helemaal niet toe. Ik heb ook nadrukkelijk niets aanbevolen. Ik **noemde** slechts **een** aantal voorbeelden, waarop je homofiele liefde, genegenheid en warmte kunt tegenkomen. Met het dringende verzoek: wilt u daar niet raar **tegenaan** kijken? Want daarmee maakt u iemand kapot! Vervolgens: je kunt wel uit **principiële** overwegingen niet **alleen** het homoseksuele gedrag maar ook alle vormen van genegenheid verbieden, maar **juist daarmee breng je de homofielen in een grote verleiding!**

Immers, **hoe** gaat dat onder onze opgroeiende jeugd? Wie **gaat** het eerst onderuit in een seksuele beproeving? Is het niet diegene, die van huisuit weinig liefde heeft gehad? **Men** mist & liefde, **gaat** er naar op **zoek**, en bij het eerste innige contact schiet men door naar de seksuele beleving. Het is **een** fout die veel wordt gemaakt. Je kunt er tegen waarschuwen en tegen preken. Je zou ook wat meer liefde kunnen geven, voordat het te laat is. Daarom moeten we de kat en het spek verder maar laten rusten. Laat niemand wijzer zijn dan God, die zijn christenen wel aan banden legt wat het seksuele verkeer betreft, maar niet in uitingen van de liefde.

¹ De Reformatie dd. 26 april, 3 en 10 mei 1997.

² J. Hoek, 'Hoe gaan we bijbels verantwoord om met homoseksualiteit?', in: A. Kool (red), *Homoseksualiteit en kerk*, Zoetermeer 1995, blz. 55, 56.

CHRISTUS DEED WAT WIJ NIET KONDEN

K. Harmannij

W
woord/weerwoord

Dit **vo**ojaar verscheen van **mijn** hand het boek 'Jezus leed wat wij nu lijden'. In de kerkelijke pers is het niet zo gunstig ontvangen; zo schreef ds. B. Luiten in De **Refor-**
matie van 4, 11 en 18 oktober **een** aantal pittige artikelen, die uitmondten in de conclusie: dit **boek** had niet mogen verschijnen. Het gaat in tegen het evangelie en zal schade doen aan ieder **die** het **ge-**
looft; het is ook strijdig met de gereformeerde **belijdenis**, met name **HC antw. 44**.

Nu wil ik proberen **om** niet bij voorbaat alle kritiek **hoogmoedig** van de hand te wijzen. Liever wil ik aantonen dat ik van **harte** instem **met** veel **van** wat Luiten naar voren brengt. Volgens mij is de kloof **tussen** hem en mij minder diep dan hij **vrees**t. En we zullen toch weer tot **elkaar moeten komen**, willen we **samen** verder kunnen in de verering van onze ene Here Christus. Uiteraard zullen er dan ook verschillen aan het licht **komen**; **maar** laten we die niet **groter** maken dan **ze** zijn.

Volbracht

Als uitgangspunt **neem** ik het **stuk-**
je waarin Luiten schrijft: 'Ten diepste gaan m.i. hier onze wegen uiteen' (pag. 44).

Ds. Luiten begint die paragraaf **met** te wijzen **op** de eenheid die we **hebben** met Christus. Dat is alvast een punt van overeenkomst tussen hem en mij. Wel tekent Luiten er **direct** bij aan: 'hij (**dat** ben ik dus) vergeet het uitgangspunt van onze gemeenschap met Christus. Het uitgangspunt dat **niet** gemeenschappelijk was. **Jezus** heeft **daar** zijn **discipelen** op voorbereid, aan de **avond-**
maalstafel: 'Waar Ik heen ga, kunt

gij Mij nu niet volgen, maar gij zult later volgen' (Joh. 13 : 36). Hij ging zijn leven geven tot een losprijs voor velen, Hij **alléén**! Het is duidelijk wat Luiten hier bedoelt; en het is ook helemaal **waar**. Stel je **voor** dat Jezus zijn discipelen had uitgenodigd **om** het **midde-**
laarswerk samen uit te voeren! Hoe zouden we ooit **kunnen** volbrengen wat Hij heeft volbracht: God **een** offer brengen dat de zonden kan **verzoenen**, daarbij de satan bedwingen en de dood overwinnen? We zouden er niets van terecht brengen! Gelukkig heeft Jezus dat dan ook niet geëist: Hij deed het alleen. Ondertussen neemt &t niet de waarheid weg van **wat** Jezus verder zei: 'maar gij zult later volgen'. Zo als ook Luiten moer erkennen: 'Harmannij heeft gelijk, wanneer hij zegt, dat Christus **ons** doet delen in **zijn** lijden'. Jezus Christus **heeft** een weg **naar** God gebaad, die wij nu mogen volgen. Een **weg** die **voert** langs lijden en dood, **maar** door de **kracht** van Christus uitloopt op de opstanding in het eeuwige leven. Vergelijk wat Luiten verder schrijft: 'hij (ik dus) vergeet erbij te zeggen: in zijn volbrachte lijden. Dat maakt alles anders'. Geheel **mee eens**! **Laat** ik dan niet op elke bladzij van **mijn** boek het woord 'volbracht' hebben gebruikt, de zaak waar het Luiten – en mij – om **gaat**, komt **regelmatig** terug (bijvoorbeeld op blz. 35 bovenaan, en 77 onderaan). Dat is onze troost in het lijden: dat we **daarin** de Christus **volgen**, die zijn lijden heeft volbracht, en nu zit **aan** Gods rechterhand. Hij zal ons daar tot **Zich** trekken!

Niet geheel duidelijk is wat Luiten vervolgens schrijft: ' "Volbracht" staat bij **Harmannij** kennelijk gelijk

aan "achterhaald"; **het zou** de viering van het avondmaal tot een "ver-van-zijn-bed-show" maken (blz. 41)'. Op die bewuste bladzij stel ik echter dat het volbrachte lijden van Christus juist **niet** betekent dat het lijden voor ons achterhaald is: het avondmaal is **geen** 'ver-van-mijn-bed-show'. Ik begrijp dus **ook** niet waarom Luiten na deze woorden schrijft: 'Ten diepste gaan m.i. **kier** onze **wegen** uiteen'. Waar dan? Misschien in het vervolg. Luiten neemt daar duidelijk afstand van de titel van mijn boek: 'Jezus leed, wat wij niet kunnen lijden, en goddank ook niet hoeven te lijden. In vervolging en verwerping kunnen **wij** het zwaar te 'verduren **krijgen**, maar wij hoeven niet te vrezen **wat** Hem overkwam: de **eenzaamheid**, de verlatenheid van **God** en mensen. De vloek **was** op Hem, en komt **nooit meer** op een ieder, die in Hem gelooft!'

Met die laatste zin **kan** ik me behoorlijk verenigen. Dat zal Luiten misschien verbazen, omdat hij op pag. 43 als mijn opvatting noteert: 'Op die **manier** kunnen wij **ook** nog steeds en vloek worden'. Dat heb ik echter **nergens** geschreven; ik heb wel willen benadrukken dat wij het goed recht van **Gods** vloek **over** onze zonden moeten blijven **erkennen**, omdat Christus ons juist langs die **weg** van de vloek wil bevrijden (vergelijk vooral blz. 87 en 88).

Iets **nders** ligt dat met 'de eenzaamheid, de verlatenheid van **God** en mensen' **waarin** Luiten een belangrijk verschil ziet tussen het **lijden** van Christus en dat **van** ons. Een punt om wat dieper op in te gaan.

Verlaten

In zijn **tweede** artikel (van 11 oktober) schrijft ds. Luiten over het feit dat Jezus aan het kruis door God **verlaten** werd. Tot mijn verrassing lees ik daarbij op pag. 22 dat ik dat zou ontkennen. Waar haalt Luiten dat vandaan? Hij vermeldt het hier niet, maar via zijn eerste artikel (pag. 3) begrijp ik dat het hem vooral gaat om enkele uitspraken op blz. 24 van **mijn** boek. De lezer kan echter controleren dat ik daar vermeld **wat** K. Schilder over de verlating heeft geschreven: de uitdrukkingen **waar** Luiten zich zo scherp tegen **keert**, met een beroep op het concilie van Chalcedon, zijn dan **ook van** hem ('niet God, doch de **mensch** is hier door God verlaten'). En ik moet zeggen: ik kan me behoorlijk vinden in de **kritiek** die Luiten op Schilder uitbrengt. Het sterkt me te meer in de overtuiging die ik zelf op die bladzij heb verwoord: dat je met te spreken over 'absolute verlatenheid' (zoals K. Schilder namelijk doet) jezelf al **gauw** overschreeuwt, omdat je dan in de knoei komt met de goede belijdenis over de **drieëenheid**, inclusief de leer over de twee naturen van Christus.

Wie zinnig wil spreken over de betekenis **van** het door God **verlaten** zijn, kan niet om **Psalm 22** heen. Het **zijn** immers de beginwoorden **van** die psalm, die door Jezus als uitroep zijn gebruikt: 'Mijn God, mijn God, **waarom** hebt Gij Mij verlaten?' Ik heb in mijn boek **dan** ook ruime aandacht besteed aan de uitleg van **deze** psalm (blz. 20-23). Luiten schrijft dat hij daarin iets mist: de gedachte **aan** de vervulling van psalmen en profeten. Gelukkig kan ik **hem** geruststellen: vanaf blz. 21 tot 24 **geef** ik daar brede aandacht **aan**, vanuit het onderwijs dat Petrus op de **Pinksterdag** heeft **gegeven** over de uitleg van Psalm 16. Weliswaar heb ik daarbij het **woord** 'vervulling' niet gebruikt, **maar** het **gaat** me om dezelfde zaak, die door Luiten zo omschreven wordt: 'Vervulling, dat is de

volle werkelijkheid **van** gesproken woorden tot stand **brenge**n, om die te tonen en te schenken'.

Ds. Luiten stelt verder dat ik **zou** beweren '**dat Psalm 22** geen werkelijkheid weergeeft, maar een ervaring'. Hij is het daar duidelijk niet mee eens, en ik ook niet. Gelukkig heb ik dat **dan** ook niet geschreven. Ik heb wel geschreven dat Psalm 22 ons niet leert dat God afwezig is, of afwezig was op Golgota (blz. 21). Wij belijden immers dat het Gods toorn was, die daar op Jezus neerkwam. We geloven dat **God** hier bezig **was** met het centrale deel van zijn **verlossingsplan** voor zondaren. We geloven dat het God zelf was, die **zijn Zoon** overgaf in de dood, om Hem op de derde dag daaruit op te wekken. Maar het lijden voor Jezus Christus is – volgens Psalm 22 – dat God geen hand heeft uitgestoken om zijn **Zoon** te bevrijden uit de macht van **zijn** vijanden, of te beschermen tegen de naderende dood. Een verschrikkelijke ervaring van **een** bittere werkelijkheid!

Ds. Luiten leest op blz. 43 van mijn boek dat Jezus 'Zich **door** God verlaten voelde'. Zijn **conclusie**: 'Hier wordt de verlating gereduceerd tot Jezus' gevoel'. Laat ik hem weer **geruststellen**: dat is allern minst mijn bedoeling. Ik heb dat woord 'voelen' **gekozen** omdat het op de bewuste bladzij gaat over de uitleg van HC **antw.** 44, dat spreekt over de 'angsten' en 'smarten' van Jezus Christus. Gevoelens **dus**. **Iezus** heeft de verlating door God niet ongevoelig doorstaan!

Met **belangstelling** heb ik verder **gelezen** hoe Luiten op pag. 23 de dood omschrijft **als** een '**van** God verlaten zijn'. Met instemming lees ik vervolgens: 'Die dood, die hier op aarde beginnen kan **en** zich uitstrekt tot in eeuwigheid, daar liggen wij van onszelf midden in'. Dus: wij zijn van onszelf van God verlaten, **door** de zonde. Wij hebben **Hem** verlaten, Hij heeft ons verlaten. En **dus zijn we** voor altijd ten dode opgeschreven. Tenzij iemand ons uit die verlatenheid en

dood verlost. Dat heeft Christus **ge**daan '**door** geheel vrijwillig de **verlating** in te gaan' om het met Luiten te zeggen.

Eeuwig

Ds. Luiten schrijft het alleen nog iets uitgebreider: '**door** geheel vrijwillig de **verlating** in te gaan, **echt** en **eeuwig**'.

Met dat 'echt' heb ik geen moeite; met dat 'eeuwig' wel. Het is **me** niet geheel duidelijk wat Luiten daarmee **bedoelt**; het is **me** vooral ook niet duidelijk **waar** hij het **vandaan** haalt. Hij noemt in dit gedeelte van zijn betoog namelijk geen bijbelteksten meer, of passages uit de belijdenis. Wel een zin uit het avondmaalsformulier: 'Hij heeft de **toorn** van **God**, waaronder wij eeuwig hadden moeten wegzinken, voor ons gedragen van het begin tot het einde van **zijn** leven op **aarde**'. Ik lees d~ inderdaad dat wij voor altijd van God verlaten zouden zijn gebleven, als Christus niet had ingegrepen. Ik lees daar ook, dat Hij daarom de toorn van **God** gedragen **heeft** 'van het begin tot het einde van zijn leven op aarde'. Maar volgens mij is dat niet eeuwig: er is een begin en een eind. Het zal dus Luitens eigen logica zijn, die hem doet concluderen: Wij zouden zonder Christus voor eeuwig in de **dood** ten onder zouden zijn gegaan, van God verlaten, en dus is het voor onze verlossing vereist, dat Christus **ook** voor eeuwig van God verlaten is geweest, voor eeuwig dood is geweest. Ik kan me daar niet veel bij voorstellen, maar Luiten **ook** niet: 'Niet te bevatten, niet eens te aanschouwen: God heeft het met duisternis bedekt. Maar **wel** te geloven! Want Hij ging in onze plaats, om ons van dit eeuwig oordeel te bevrijden. Om het ons te besparen'. Dat is inderdaad weer diezelfde logica: Christus moet ons een eeuwig lijden 'besparen', door zelf **een** eeuwig lijden te ondergaan. Ik vraag me echter af of het woord 'besparen' geschikt is als **aandui**-

ding **van** de manier waarop Christus **ons** is komen verlossen. Liever gebruik ik het woord 'bevrijden'. We worden **van** zonde en dood bevrijd, zonder **&t** dit inhoudt dat **zonde** en **dood** **ons** 'bespaard' blijven. Het is eerder dat wij **als** sterfelijke zondaren worden verblijd met de belofte dat **we** in **Christus** vrij zijn. Een belofte die om geloof vraagt, als 'de zekerheid der dingen, die men hoopt, en het bewijs der dingen, die men niet ziet' (Hebr. 11 : 1). **Dan** zit je **nog** midden in de ellende, maar je gelooft in de verlossing van Christus. We belijden immers in **NGB** art. 21 dat Christus 'Zichzelf in **onze** plaats voor zijn Vader gesteld' heeft 'om door volkomen **voldoening** diens toom te stillen'. Zo heeft Christus er dus voor gezorgd dat die toom ophield. Hij kwam om Psalm 103 te vervullen, **dat** **God** 'niet eeuwig' zal toornen. Al na drie uren duisternis kon Christus uitroepen: 'Het is volbracht'. Al na drie dagen **mocht** Hij opstaan uit de dood. Allemaal bewijzen **van het** evangelie dat Christus niet **voor** eeuwig door God verlaten **is**, en niet voor eeuwig in de dood is **verzonken**: 'Gij geeft mijn ziel niet prijs aan het dodenrijk' is de profetie van Psalm 16, die volgens Petrus juist in Christus is vervuld. 'Want Hij **verbrak de weeen van** de dood' (Hand. 2 : 24). En **dat** laatste geldt nu niet alleen voor Christus, maar ook voor ons: 'Indien de Geest van **Hem**, die Jezus uit de doden heeft opgewekt, in u woont, dan zal Hij, die Christus uit de doden opgewekt heeft, ook **uw** sterfelijke lichamen levend **maken** door **zijn Geest**, die in u woont' (Rom. 8 : 11). Omdat Christus niet voor eeuwig in de dood is verzonken, **maar** daaruit is opgestaan, daarom hoeven **wij** ook niet meer voor eeuwig in de dood te verzinken, maar mogen opstaan door zijn **kracht**, door **zijn** Geest. Dat is de belofte **die** ik uit **de** Bijbel aflees, en die ik graag in geloof wil vasthouden.

De logica van Luiten (wij hebben een **eeuwige** dood verdiend, en dus

heeft Christus die eeuwige dood ondergaan) lijkt me daarom niet dwingend. Zeker als deze redenering niet onderbouwd kan worden door concrete Schriftgegevens. Terwijl er wel Schriftgegevens zijn die **een** andere richting uitwijzen: wij hadden de eeuwige dood verdiend, maar Christus is uit de doden opgestaan. Dat blijde **gebeuren** maakt alles anders, voor Hem en voor **ons**.'

Plaatsvervanging

Wellicht heeft **een** en ander te maken met de manier waarop Luiten tegen de 'plaatsvervanging' aankijkt. In zijn derde **artikel** schrijft hij daarover. Hij citeert daarbij Jesaja 53 : 5: '**Maar** om onze overtredingen werd hij doorboord, om onze ongerechtigheden verbrijzeld; de straf die ons de vrede aanbrengt, **was** op hem, en door zijn **striemen** is ons genezing geworden'.

Uiteraard is **dit ook** voor mij **een** belangrijke bijbeltekst; ik stem dan ook in met het meeste **wat** Luiten hierover **schrijft**, onder verwijzing naar **HC antw. 38, DL II,2 en NGB art. 20**. Zoals ik ook in mijn **boek** heb gezegd (blz. 45, 46) dat ik het **eens ben** met alles wat H. Bavinck (Dogmatiek III, 385-388) over de plaatsvervanging **heeft** geschreven: 'dat Christus zich in onze **plaats** gesteld, de straf onzer zonde gedragen, **aan** Gods recht voldaan en **alzo** **voor** ons de zaligheid **verworven** heeft'. Terecht noemt Luiten dit 'de **harteklop** van ons belijden'; ik peins er **dan** ook niet over om daar iets **aan af te doen**.

Ik heb **echter** wel bezwaar gemaakt tegen een bepaalde **toevoeging**, die ik niet vind bij Bavinck, of in de belijdenis, of in Jesaja 53, **maar** wel weer bij Luiten: vanwege onze zonden wordt de Christus verbrijzeld 'en overkomt ons dat niet' (pag. 42). Hoezo overkomt ons dat niet? Kennen wij geen lijden meer? Hoeven wij niet te sterven? Is de opstanding uit de dood voor ons een overbodige zaak? Ik lees dat niet in Jesaja 53: daar **staat** wel dat zijn striemen **voor** ons 'genezing' bete-

kenen, maar niet dat ons die **striemen** bespaard blijven. Bovendien heb ik in mijn **boek** verwezen naar 1 Petrus 2, het nieuwtestamentische commentaar op Jesaja 53: Petrus geeft daar 'lessen in lijden'. Voor Petrus betekent het lijden van Jezus **dus** bepaald niet dat wij daar nu vrij van blijven. Integendeel, zijn hele brief kent een vast **patroon**: zoals het bij Christus ging van lijden tot heerlijkheid (1 : 11), **zo** zal het ook gaan bij ons (4 : 13, 14, vergelijk ook 1 : 19-21, 3 : 14, 3 : 17, 18, 4 : 1, 5 : 1, 5 : 10). Dat is onze verlossing: niet dat het lijden ons bespaard blijft, **maar** wel dat we in ons lijden aan de Christus worden verbonden, die **ons** deel geeft **aan zijn** heerlijkheid. Vandaar dat ik in mijn boek tot voorzichtigheid maande bij de **tem** 'plaatsvervanging'. **Zo'n** woord moet immers geen eigen leven **gaan** leiden. Wat je **ermee doet** mag niet worden bepaald door het Woordenboek der Nederlandse Taal, **maar** alleen door de ruimte die **Schrift** en Belijdenis daarvoor geven. **Dus** is **het** correct als iemand zegt: het lijden van Christus vanwege **onze** zonden betekent voor ons heerlijkheid vanwege zijn gehoorzaamheid. Maar het **gaat** te ver wanneer iemand die 'plaatsvervanging' zover doortrekt, dat hij zegt: wij hoeven niet **meer** te lijden (want Jezus deed dat al voor ons). Dat zou net zo onzinnig zijn als wanneer iemand zegt: Jezus **heeft** geen heerlijkheid meer (**want** die hebben **wij** gekregen). Het is toch dat wij delen in de heerlijkheid die Jezus Christus heeft **verdiend**, eerst voor Zichzelf, en daarin ook voor ons. Zoals wij ook niet **mogen** doen alsof **wij met** Gods toom over onze zonden niets **meer** te maken hebben: wij hebben gezondigd, we zondigen nog steeds, **we roepen** daarmee **nog** steeds **Gods** toorn op, zodat we **steeds weer** onze toevlucht tot Christus moeten nemen. Vergelijk wat Luiten op pag. 44 schrijft bij HC zd. 33: 'vergeet nooit **het woordje** "alsof"'. De gerechtigheid van **Christus** wordt mij

toegerekend alsof ik nooit zonde had gehad of gedaan, ja, alsof ik zelf al de gehoorzaamheid volbracht had die Christus voor mij volbracht had. De werkelijkheid is immers anders! Ik kan wel lijden zoals de Christus leed, maar ik **kan** niet zomaar de gehoorzaamheid opbrengen die Christus volbracht heeft. **Ik** ben een zondaar. Ik zit nog midden in de ellende van de **zonde** en de vloek die door God daarover uitgesproken heeft. **Nog** altijd **moet ik** sterven. Maar God zij dank: Hij rekent ons de gehoorzaamheid van **Christus** toe. Daarom mag ik meemaken **wat** Christus ook heeft meegemaakt: door de ellende van de dood heen heeft Hij de heerlijkheid **van** de opstanding bereikt. Volgens 1 **Petrus** 1 : 3-7 is dat grond **voor** een levende hoop: eerst **nog** een korte tijd van droefheid, maar straks eeuwige heerlijkheid in **Christus**.

De omvang van het lijden

Nu heeft ds. Luiten die brief van **Petrus** ook gelezen. En hij **zegt** **daarvan** (pag. 43): **het voorbeeld dat Petrus** ons in Christus voorhoudt heeft betrekking op **de manier van lijden**, en **zegt** dus nog niets over de **omvang** van **het** lijden. Ik begrijp daaruit, en uit de zinnen die volgen, dat voor Luiten die 'omvang' van **Christus'** lijden van doorslaggevende betekenis is **voor** de verzoening **van** onze zonden. Dat zagen we ook al toen het over de 'verlatenheid' ging: volgens Luiten moet die verlatenheid een eeuwige omvang **hebben**, wil **het** voldoende zijn **om** ons daarvan te bevrijden. Hetzelfde vinden we hier: volgens Luiten kunnen christenen nooit hetzelfde lijden als de Christus, want '**Jezus heeft** door **zijn** lijden, zijn **striemen** en zijn verbrijzeling mij van **Gods** straf bevrijd'. Blijkbaar betekent dat voor Luiten **per** definitie **dat** het lijden van Christus **omvangrijker** moet zijn **geweest** dan dat **van** ons.

Laat ik hem dan iets moois mogen vertellen. Luiten zelf **zet** me op &t

spoor, **door** in het vervolg van zijn artikel te schrijven over de offers van het Oude Verbond. De offeraar stond daarbij toe te **kijken**: niet hij werd gedood, maar het offerlam. Dat vertelde hem dat hij wel **verplicht** was om **voor** zijn zonden te betalen, maar dat hij **ket** zelf niet kon: hij was afhankelijk van iemand anders, die **zich** in **zijn** plaats zou geven in de dood. Zelf was hij daartoe niet in staat. Zelfs het dier dat hij offerde, was **daarvoor** niet voldoende: niet voor niets moest hij **telkens** weer met zijn offers naar de tempel toe. Het Oude Verbond gaf zo het beeld **van** een onafzienbare stroom **van** offers, een eindige stroom bloed. En **nog** was **het** niet genoeg. **Ook** al werden al die offers precies volgens de **wet** gebracht, het **bloed** van stieren of bokken kon de zonden niet wegne**men**. Totdat eindelijk een andere hogepriester optrad, die het heel **anders** aanpakte. Hij **kwam** niet met **het** bloed **van** een dier, maar gaf Zichzelf. Hij kwam **niet met** een **on**-eindige stroom van offers, maar **gaf** Zichzelf **éénmaal** in de **dood**. En toen **was** het genoeg. Want deze hogepriester **was wel een mens**, maar tegelijk veel meer dan de **mensen**: heilig, zonder schuld of smet, in eeuwigheid **volmaakt**. Is het niet mooi? En het is nog waar ook: lees het maar na in Hebr. 7 **tot** 10. **Opmerkelijk** is dat die brief aan de Hebr. de waarde van Jezus' offer niet zoekt in de **omvang** van zijn lijden. **Daar** was het Oude Verbond wel goed in: een **omvangrijke** stroom van offers en offeraars. **Daartegenover** wordt nu niet iemand geplaatst die **het** nog omvangrijker aanpakt; **maar** iemand die 'kwaliteit' levert en daardoor in een keer klaar **is**. 'Immers: **zulk** een hogepriester hadden wij **ook** nodig: heilig, zonder schuld of **smet**, gescheiden van de **zondaren** en boven de hemelen verheven' (Hebr. 7 : 26).

Dezelfde boodschap brengt **Petrus** in zijn brief. Een brief waarin hij voortdurend een relatie legt tussen ons lijden **en** dat **van** de **Christus**.

Je mag dan verwachten dat hij niet voorbijgaat aan de eventuele verschillen die er zijn tussen de **Christus** en ons. En inderdaad wijst **Petrus** op een belangrijk verschil: het bloed van Christus was kostbaar, want het betrof hier 'een onberispelijk en vlekkeloos lam' (1 Petrus 1 : 19). Ook wijst **Petrus** op de goddelijke oorsprong van dit offerlam: 'Hij **was van** tevoren gekend, voor de grondlegging **der** wereld' (vs. 20). En op de verrassende afloop van zijn lijden: opgewekt uit de doden (vs. 21). Dat telt. Dat weegt. Dat geeft hoop (vs. 21). **Maar** over een uitzonderlijke omvang **van** zijn lijden spreekt **Petrus** niet. Blijkbaar zit het bijzondere van Christus' **lijden** daar niet op vast.

Balans

Laat het duidelijk zijn: ik **weet** me met ds. Luiten **van harte** verbonden als het gaat om de belijdenis **van** de Christus als onze enige Hogepriester, die **ons** met het enig offer van zijn lichaam verlost **heeft**, die de vloek **van God** over onze zonden op Zich geladen heeft om ons daarvan te bevrijden, die zich onschuldig heeft laten veroordelen **om** bij God vrijspraak voor ons te verdienen, en die door God verlaten is om te bewerken dat wij **nu** door God in Christus als kinderen **worden** aangenomen. Daarover waren **we** het **altijd** sens; laat dat ook zo blijven.

We verstaan elkaar **echter** nog niet als het gaat om de concrete invulling van deze belijdenis: Wat hield dat offer **voor Hem** in? In welk opzicht is Hij nu precies uniek? Wat wil het voor Hem zeggen **dat** Hij de vloek op Zich geladen **heeft**? Wat hield **de** verlatenheid **voor Hem** in? Het is niet zo verwonderlijk dat we daarin nog niet **eenstemmig** zijn: ik merk **steeds meer** hoe het offer **van** Christus een typisch wonder van **God** is, nooit door mensen te doorgronden. **Onze** temen en redeneringen schieten daarvoor **steeds weer** te kort. Het zal daarom goed zijn **als** we met elkaar **hier-**

over in gesprek blijven, om in de gemeenschap **van het geloof steeds meer te ontdekken** van die grote liefde van **God** in Christus. Zo heb ik persoonlijk nog weer veel geleerd in de confrontatie met Luiten. Ik wil dat niet voor mezelf houden; ik wil het graag met hem delen. Dat kan **echter alleen** als **we** elkaar durven vertrouwen op de ondertekende belofte dat **we** de gereformeerde belijdenis hartelijk liefhebben als betrouwbare **samenvatting** van Gods **Woord**, om **alleen** vanuit dat kader te **spreken en te leren**. **Ik vertrouw dat** – ondanks alle kritiek – nog **steeds van ds. Luiten; ik vraag hem hetzelfde** te vertrouwen van mij.

CHRISTUS LEED WAT WIJ NIET LIJDEN

We hebben aan ds. K. Harmannij al de ruimte gegeven die hij vroeg om te reageren op mijn artikelen over zijn boekje 'Jezus leed wat wij nu lijden'.

Zelf kan ik na al het geschrevene nu iets korter zijn. Voor het gemak gebruik ik dezelfde kopjes als hij.

Volbracht 1

Waar het om **gaat** is dit: een volbracht lijden is voorbij, verleden tijd. Wet is uitgesloten, dat het lijden **van** de Middelaar Hem nog achterhalen zou. Evenzo is **het** uitgesloten, **dat** dit lijden **hen** nog achterhalen zou, die door waar geloof bij Hem worden ingelijfd.

in de kern is daar alles mee samengevat, wat **tegen** het boekje **van Harmannij** is aan te voeren.

Overkomt de gelovigen dan geen lijden? **Zeker** wei, juist omdat ze de Christus **toebehoren**. '**Ze** hebben Mij vervolgd, ze zullen ook u vervolgen', zei Jezus (Joh. 15 : 20). Dat **leed** heeft **dus** alles **te** maken met **wat Christus overkwam**, het is **er een gevolg van**. Ook is er **nog** allerlei ziekte en **verdriet** in **de wereld**. Er **is** lijden te over, in allerlei **vorm** en omvang.

Maar het lijden van Christus, **plaatsvervangenden** verzoenend, **is** volbracht! En **zó** delen wij **daarin**, als **in een** offer dat gebracht is en

door God **aanvaard**.

Juist daar gaan onze wegen uiteen: **Harmannij's** boodschap is, dat wij **nu nog steeds** hetzelfde lijden als **Christus**. Zie de titel van **zijn** boekje, en al de citaten die ik daaruit **gaf** in het **eerste** artikel. **Dan kan Harmannij wel zeggen**, dat dit lijden 'volbracht' is, maar dan is bij **hem** de **strekking** slechts dat het **Jezus** gelukt **is** de straf **te** dragen. Maar **tegelijk** is het lijden volgens hem ook **niet** volbracht, want wij lijden nog steeds hetzelfde wat Jezus leed, wij delen in alles wat Hij droeg.

Alles in zijn boekje staat in het kader van deze **identificatie**: **Jezus** leed **wat wij nu lijden**. **Dáár** protesteerde ik tegen in mijn artikelen. Daarom signaleerde ik, dat **het** woordje 'volbracht' ontbrak. Nu wordt het alsnog toegevoegd, maar niet **in** de strekking dat daarmee die identificatie wordt herzien.

Volbracht 2

Wat **verder** die onduidelijkheid over de ver-van-mijn-bed-show be-

treft, laat ik de bewuste passage maar citeren, dan ziet ieder vanzelf waar het om gaat. Harmannij schrijft:

‘Wie uitgaat van de plaatsverwisseling, hoeft niet meer om verlossing te vragen, die is al klaar. We kunnen van een afstand kijken naar het lijden van Christus: voor ons een achterhaalde zaak. En zo wordt het avondmaal een ver-van-mijn-bed-show’ (blz. 41).

Ik laat nu rusten, dat de verlossing in ons leven *dagelijks* wordt aangebracht, door de Geest en het Woord van God, op grond van het volbrachte lijden van Jezus Christus. Onze verlossing is daarom zeker nog niet ‘klaar’, al is zij wel in volle gang. Maar dat terzijde.

Wat in dit citaat schrijnend blijkt is deze overtuiging, dat de belijdenis van de plaatsverwisseling volgens Harmannij leidt tot een ver-van-jebed-show aan het Avondmaal.

Die stellingname raakt ons diep, als gelovigen en als kerk, die er uitsluitend en alleen kunnen zijn doordat Jezus Christus *in onze plaats ging staan* voor de rechterstoel van God. Daarom is dit m.i. een onmogelijke uitspraak voor een gereformeerd predikant.

En weer zien we hier het cruciale punt. Enerzijds noemt Harmannij het lijden van Christus met nadruk *niet* ‘achterhaald’, omdat we er nog steeds in delen. Vervolgens is hij bereid, het lijden van Christus *wel* ‘volbracht’ te noemen. Het kost hem geen moeite dat woord even toe te voegen. Ontgaat het hem, dat het één het ander uitsluit?

Verlaten

Onder dit kopje poneert Harmannij enerzijds, dat ik in feite K. Schilder bestrijd, en anderzijds, dat hij niet geschreven heeft dat de verlating in Ps. 22 slechts een ervaring zou zijn, geen werkelijkheid, zowel voor David als voor Jezus.

Om met het eerste te beginnen. Inderdaad citeert Harmannij op blz. 24 K. Schilder, die in zijn diepgravende meditaties kwam tot de

uitroep ‘Gòd is niet van Gòd verlaten’. Je kunt je afvragen, wat de waarde van deze opmerking zou moeten zijn. Maar in ieder geval bracht het K.S. *niet* tot de conclusie, dat het met de helse verlating wel mee zou vallen, dat dat alle gelovigen wel kan overkomen. Want hij zegt even later: ‘Neen, niet God, doch de mensch is hier van God verlaten. De ménsch Christus als offerande voor de zonde’.

Had Harmannij het hierbij gelaten, dan zou ik hem op dit punt niet publiek zijn aangevallen. Maar hij gaat een stap verder, ‘de mensheid’ van Christus is gelijk aan die van David, en zo concludeert hij tot de algemene uitspraak: ‘Zoals David verlaten werd, zó werd ook Jezus Christus door God verlaten’ (blz. 24).

Hoe werd David dan verlaten?

Hierover schrijft Harmannij op blz. 21: ‘De klacht over het van God verlaten zijn blijkt dus gegrond op het *niet ervaren* van Gods aanwezigheid. Je merkt niet, dat Hij iets voor je doet, terwijl daar wel alle aanleiding toe is en je er ook om hebt gevraagd. Tegelijk wordt duidelijk dat God zelf *niet echt afwezig is*. Bij verrassing verstrekt Hij toch een antwoord en geeft daarmee weer grond voor geloof. Evengoed blijft het van God verlaten zijn een verschrikkelijk *gevoel*, en bepaald geen schijnvertoning. God laat het toch maar toe dat de vijanden zich aan je kunnen vergrijpen! Hij houdt ze niet tegen’ (cursiveringen van mij, BL).

Ik word dus door Harmannij helemaal niet gerustgesteld, ook niet door zijn nadere uitleg over de passage op blz. 43, waar hij schreef dat Jezus zich door God verlaten *voelde*. Harmannij licht nu toe, dat hij de gevoelens van Christus wilde benoemen, zonder de verlating zelf te reduceren tot een gevoel. Maar dat is in strijd met de samenhang in zijn schrijven: juist op blz. 43/44 wordt Jezus’ gevoel van verlating *op één lijn gezet* met de gevoelens van gelovigen in felle aanvechtelingen! Op die manier en juist op die

bladzijden heeft Harmannij v+a 44 HC geschreven: wij kunnen de angst en de pijn van de hel voelen, maar Jezus Christus heeft *hetzelfde* meegemaakt.

Daar heb je de reductie ten voeten uit: Jezus’ ervaring van de helse verlating en smarten is *niet méér* dan de ervaring die christenen kunnen ondergaan.

Eeuwig

Het punt in geding is niet, hoelang Christus erover heeft gedaan om onze eeuwige straf te dragen. Inderdaad, daarover deed Hij niet eeuwig, dat is duidelijk.

Maar het punt is wel, en dat laat Harmannij helaas onaangeroerd, dat de dood als straf op de zonden niet is te beperken tot het sterven van Jezus. Wij belijden dat wij naar Gods rechtvaardig oordeel straf in tijd en eeuwigheid hebben verdiend, want Hij heeft gezegd: *Vervloekt is een ieder die zich niet houdt aan alles wat geschreven is in het boek der wet, om dat te doen. Die vloek heeft Jezus helemaal gedragen, die eeuwige verlating*, om ons ervan te bevrijden (Gal.3 : 10, v+a 10 HC).

En wij belijden, dat God rechtvaardig is wanneer de zonde tegen de allerhoogste majesteit van God begaan ook gestraft wordt met de zwaarste, dat is de eeuwige straf aan lichaam en ziel (v+a 11 HC). Ook belijden wij, dat de Middelaar daarom God is, om de last van de eeuwige toorn van God tegen de zonde te kunnen dragen en andere schepselen daarvan te verlossen (v+a 14 en 17 HC).

Nogmaals: in geding is niet, hoelang Jezus Christus erover deed deze eeuwige straf, Gods vloek, te dragen. Het punt is, dat Hij dat oordeel helemaal heeft ondergaan, een straf die veel verder gaat dan het overlijden in de tijd.

Harmannij beperkt dit, en blijft dit beperken, tot het overlijden van Christus. Om dit sterven op één lijn te zetten met het sterven van alle christenen. Ook nu schrijft hij: ‘we

worden van zonde en dood bevrijd, zonder dat dit inhoudt dat zonde en dood **ons** 'bespaard' blijven'. Hier worden **met** het woord '**dood**' twee verschillende **zaken** aan **elkaar** gelijk gemaakt: a. de **dood** als eeuwige straf van God, en b. de dood als overlijden.

Van harte wil ik met alle christenen **gezang 16** blijven zingen: 'Ik ben van dood en zonde vrij!'. **Geen** gelovig mens bedoelt daarmee, dat hij niet sterven zal. Maar **van de dood** ben je vrij, die **straf van God**, en **van de heerschappij van de dood en van de zonde**. **Onze** dood is geen betaling meer voor de **zonden**. Dat **was hij voor Christus** wel, maar voor mij **niet** (vergelijk **v+a 42 HC**). Als ik Christus aanvaard, zal ik in de **dood** beslist niet hetzelfde lijden als wat Hij **leed**.

Plaatsvervanging

Helaas **maakt Harmannij** in dit **deel** alleen **maar** des te duidelijker, dat Christus' plaatsvervanging voor hem niet **betekent**, dat Gods toorn op Christus is **ontladen én van ons** is afgewend.

'Kennen wij **geen** lijden **meer**?'
vraagt hij.

En weer schuift bij hem alle lijden op **één hoop**: Christus' lijden aan het **kruis** onder onze straf, als het enig zoenoffer (**v+a 37 HC**), **én** ons lijden onder ziekten en als gevolg van de haat in deze **wereld**.

De omvang van het lijden

Eigenlijk zijn de beslissingen al gevallen, in de betoogtrant van **Harmannij**. Ook nu **kunnen we** daarom kort zijn. Volgens **hem** is de omvang van **Christus'** lijden **niet** groter **dan** dat **van een** willekeurig christen. **Terwijl** ik belijd, dat ik als christen in het ergste gevaar voor **een** vijandige en valse overheid **kan** staan, **zo** als bijvoorbeeld iemand als Pontius Pilatus. Maar toen Christus daar stond, nam Hij tegelijkertijd mijn plaats in voor de **rechterstoel** van **God**! Dat **was** niet te zien, maar we belijden het wel in zondag 15 HC.

Balans

In een eerste artikel typeerde ik de schrijfstijl in het boekje van **Harmannij** als een in **en** uit praten. Vertrouwde woorden worden geruststellend gebruikt, maar de inhoud wijzigt steeds. De citaten zijn er wel, maar ze betekenen niet **wat we** altijd dachten dat ze betekenden. Vooral in de eindbalans overviel mij **dat** opnieuw. **Harmannij** schrijft, dat hij zich **van harte** met mij verbonden **weet** als het gaat om **het offer van Christus**, de **vloek** van God die Hij droeg, en de verlaten die Hij onderging. En vervolgens laat hij als ruimte **open**, waarin we **niet** eenstemmig **zijn**: wat betekent nu dat offer, en die vloek, en die verlaten?

Dan vraag ik: **waar blijft dan die** eenstemmigheid?

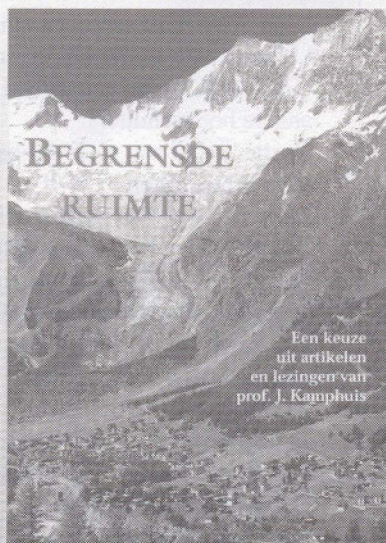
En verder: hoe zit het dan met het lijden in **mijn** leven, waarin ik net als Christus **Gods toorn** en **vloek** en **verlaten** zou moeten ervaren, om hetzelfde te ondergaan als Hij?

Hierover bestaat in het geheel geen eenstemmigheid tussen de leer van **Harmannij** en de leer van de **kerk**.

Tenslotte. Ik acht het **zeker** mogelijk, dat iemand wordt **overvallen** door twijfel en onzekerheid, of dat iemand in vervoering geraakt door nieuwe inzichten. Hebben we het altijd wel goed geleerd? Klopt de belijdenis wel?

Het gesprek daarover zullen wij nooit uit de weg gaan. Samen zullen we de Schriften nagaan. Maar wat anders is het, wanneer die nieuwe **gedachten meteen** worden geleerd en gepubliceerd, ja dat **zelfs** de belijdenis **op** eigen initiatief wordt herschreven. **We** hebben **uitdrukkelijk beloofd dat niet** te doen! Helaas hebben we in de reactie van **Harmannij** niet gelezen, dat hij daarop terugkomt. Maar **hoe** kan hij dan vertrouwen vragen, op grond van **zijn** handtekening onder het **ondertekeningsformulier** voor predikanten, wanneer hij zijn eigen belofte daarin publiek niet nakomt?

BEGRENSDE RUIMTE

Een keuze uit artikelen en lezingen van prof. J. Kamphuis
Samengesteld ter gelegenheid van zijn 75e verjaardag

Onder redactie van H.J. Bolten en J.J.C. Dee

Verkrijgbaar bij de boekhandel
416 pag., ing. f 39,50

OOSTERBAAN & LE COINTRE B.V.
Postbus 25, 4460 AA Goes, tel. 0113-215591

HET NEUSJE VAN DE ZALM

E.C. Luth

M meditatief

*De Efraïmieten, weltoegeruste
boogschutters; ja, wèglopers als
het op vechten aankomt.*

Psalm 78 : 9

'Well-equipped'

Gereformeerde scholen voor voort-
gezet onderwijs doen het **goed**. Op-
vallend goed zelfs **als** we dagblad
Trouw mogen geloven.

Dat hebben wij mooi voor elkaar.
En praat maar eens met christenen
van buiten onze kerken.

Met een stuk jaloezie kijken ze er-
naar **hoe goed wij dat eigenlijk
voor elkaar hebben**.

En niet alleen op het punt **van de**
scholen.

Voor al buitenlandse broeders en
zusters in de **Heer** slaan steil achter-
over als ze **ons** hele **gereformeerde**
bouwwerk in het oog krijgen.

Met al **zijn** organisaties op **kerke-
lijk**, maatschappelijk, **sociaal-eco-
nomisch** en (para-) medisch gebied.
En nou vergeet ik er vast nog heel
wat.

Maar het is toch ook haast ongelo-
felijk dat **we** met **m'n slordige hon-
dertwintigduizend** mensen in staat
zijn gebleken iets dergelijks op te
bouwen?

Of **dàt** geen **zegen** van de **HERE
God** is!?!

Of we **'wèltoegerust'** zijn!

Troetelkind

Efraïm, Jozefs tweede zoon, heet
bij **Jeremia (31 : 20)** Gods lieve-
lingszoon en troetelkind.

Jeremia zal met 'Efraïm' wel het
hele **'10-stammenrijk'** Israël bedoe-
len.

**Maar die intieme benaming zal
toch zijn wortels hebben in de spe-**

ciale plek die de stam Efraïm bij
God had.

Want zijn vader Jozef had al een
machtige **zegen** gekregen (Gen. **49 : 22-26**).

Ja, als bijna-jongste had die de **ze-
gen** voor de **eerstgeborene** gehad
(vgl. 1 Kron. 5 : 1-2).

Jozef kreeg in Gen. 48 nl. Berst al
een dubbele **zegen** toen vader Ja-
kob Manasse en Efraïm bij zich
had geroepen.

Maar het gekke is daar dat Jakob
Jozefs regie **doorkruist** en de jong-
ste, **Efraïm**, zegent met zijn rechter-
hand.

Efraïm wordt dus vereerd met de
plek **van eerstgeborene** van de
eerstgeborene.

Het neusje van de **zalm** in Israël.
Gods troetelkind.

Korps mariniers

Gods elite-korps ook.

Want militair zou **Jozef zijn manne-
tje staan**.

**'Zijn boog blijft stevig en zijn ster-
ke handen zullen lenig blijven'**
(Gen. 49 : 24), bij een aanval door
andere boogschutters.

En die **kracht** zou weer dubbel neer-
komen bij **Efraïm**.

Mozes zegende de stam Jozef zo:
'Jozefs **eerstgeboren** stier (**Efraïm**),
prachtig is hij! Zijn **horens** zijn als
de **horens** van een woudos; **daar-
mee** zal hij de **volken** staten, alle
einden **van de aarde**' (Deut. **33 : 17**).

**Ja, Israël was het volk van Gods
keuze; als de roze zalm ander de
vissen van de volkenvijver.**

Maar het neusje van de **zalm** was
toch **wel Efraïm**.

Zo gezegend; w **'wèltoegerust'**.
Net zo **wèltoegerust** als de **hon-
derdtwintigduizend?**

Nee, het zijn er **geen honderdvier-
enveertigduizend**, maar toch...

Weglopers

Wat is nou het gekke van **Psalm
78 : 9?**

De commando's laten het afweten.
Gods mariniers geven niet thuis als
er voor Jahwe gevochten **moet** wor-
den.

Efraïm loopt **weg** voor het gevecht.
Voorbeelden te over.

Ze zijn bang voor de **'tanks'** van
Bet Sean (Joz. 17 : 16).

Ze schrikken ervoor terug **om de
bevolking** van de stad Gezer eruit
te zetten (Richt. 1 : 29).

**Ze lopen na zich voor het gevecht
gedrukt** te hebben Gideon en Jesta
voor de voeten met hun zucht **naar**
eigen prestige (Richt. 8 en 12).

En **nou** wij.

Gereformeerd en **nog vrijgemaakt**
ook.

Badend in een **weelde** van gerefor-
meerde organisaties.

Wèltoegerust!

Door **Gods genade**, zeggen we **er
dan vroom** bij.

Maar waar zijn we als het op **vech-
ten** aankomt.

Staan **we** in de frontlinie met al
onze 'high-tech' wapens?

Of houden we alles voor **onszelf?**

Gaat het **ons** om **eigen** prestige of
om de verovering van de wereld,
van alle harten voor Koning Jezus?
Grefo's, wèl georganiseerd; **weglo-
pers** als het **erop** aan komt?

GELUKKIG GETROUWD, ... OF TOCH NIET?

Wandelen met God

Laatst zei een vrouw tegen mij (ze kwam uit Turkije): 'hier snap ik niets van de huwelijken, ze trouwen hier zo jong, en enkel omdat ze verliefd op elkaar zijn...!'

Een verbazingwekkender — nietwaar? Is verliefdheid geen goede ondergrond? De vraag lijkt belachelijk, en toch, zij is terecht. Want verliefdheid is nogal eens van korte duur, en wat wordt daarna dan je basis?

Een bange vraag

Soms kom ik de vraag tegen, **mnauwernood** geformuleerd: 'ben ik wel getrouwd met de goede echtgenoot? Ik weet **het niet...**'

Slechts in 5% van de huwelijken voelen beide echtelieden zich prettig bij elkaar, las ik laatst. Dat is wel erg weinig, als het waar is. Maar toch, al zijn de cijfers anders, je vraagt je af, hoe de anderen dan met elkaar omgaan. Blijft het huwelijk een **investie** van zoeken, in de hoop elkaar ooit echt te vinden?

Het is te begrijpen, dat mensen dan omkijken. Deed ik het op mijn trouwdag wel goed? Was onze verkeringsstijd niet te kort? Handelden we niet onder druk van de omstandigheden? Hadden we beter niet op het **huwelijk** vooruit kunnen grijpen? En zo meer.

Vragen, die stuk voor stuk terecht kunnen zijn. Maar wat doe je er achteraf mee?

Gevangen door twijfel

Als die vragen je een keer te pak-

ken hebben, laten ze je niet meer los. Je bekijkt je partner nog eens goed: wat heb ik nu eigenlijk aan hem of haar? Hoeveel positiefs is er? Meer dan negatiefs? Is er voldoende basis om door te gaan, of niet?

Je gaat op alles letten, want je zoekt bevestiging van je keus. Maar juist zo vind je die niet. Schuldgevoel komt opzetten, vanwege je eigen mogelijke vergissing. Gepaard met spijt. Of juist ook boosheid op de ander, die tegenvalt. Maar je drukt het weg, want dit kun je niet hardop zeggen. Het wordt je geheim, dat van binnen aan je knaagt en je onzeker maakt. En als je het eindelijk zegt, is alles kapot.

Een bevrijdend antwoord

Gelukkig is er ook een antwoord op al deze overwegingen. We ontdekken het, wanneer we nadenken over het huwelijk zelf.

Het ondoorgrondelijke van het huwelijk is namelijk, dat God het tot stand bracht.

Dat sluit menselijke aktiviteit niet uit, bepaald niet! In Nederland kiezen een jongen en een meisje zelf voor elkaar, niet bijv. hun families. Maar hoe onzeker ze daarover later kunnen zijn, dit staat als een paal boven water: God voegde hen sa-

men, op hun trouwdag, tot één, als man en vrouw.

Dat brengt een mens tot rust. Zeker, je kunt je vergist hebben. Je kunt het verkeerd hebben gedaan, te snel, te oppervlakkig, te veel gericht op het lichaam. Maar God vergist zich niet: Hij voegde samen. Oppervlakkig gehanteerd kan deze belijdenis een dooddoener zijn, om alle vragen en huwelijksproblematiek in een handomdraai op te lossen. Dat is echter de bedoeling zeker niet. Maar voor hen, die door twijfel zich onmachtig voelen nog verder in hun huwelijk te investeren, is deze belijdenis een belangrijke stimulans. Je kunt altijd bouwen op wat God begon. Juist daarom vraagt Hij het van je (Mat. 19 : 6).

De goede blik

Als dit tot je doordringt, zet het je ook in de goede houding. Dan word je nieuwsgierig, naar wat God heeft bedoeld **me?** de eenheid die Hij gaf. Soms is dat nog helemaal niet uit de verf gekomen, door bijv. allerlei verkeerde **mnwachtingen, spanning en onde**. Dan wordt het tijd om dat alsnog te ontdekken.

Maar dat **lukt je niet** als je op jezelf gericht bent. Want dat ben je toch, als je je steeds afvraagt wat je aan die ander hebt? Ten diepste is ook verliefdheid op **jezelf gericht**, dat bedoelde die **Turkse mevrouw**. Je wilt dan graag die ander hebben, je verlangt naar hem of haar, en wordt je eigen begeerte **de basis** voor een levensomvattende keus. Een wankel ondergrond... Nee, dan is **beter de vraag of je kunt en wilt liefhebben**. De liefde is heel wat anders dan verliefdheid. De liefde zoekt niet **zichzelf, maar**

de ander. De liefde neemt niet, maar geeft. Zij consumeert niet, maar respecteert. Zij laat zich niet uit het veld slaan, maar zoekt **steeds** opnieuw de **weg** naar de ander (vrij weergegeven naar 1 Cor. 13).

Want de liefde is uit **God**. Zo is Hij zelf, door en door liefde. Voor jou, en... voor je **partner**. **Gelukkig** ben je, als je dat naar de ander kunt **laten zien**, ook al krijg je er niet direct wat voor terug.

Nieuwe hoop

Als je God kent, weet je je gedragen door zijn daad op je trouwdag, en door **zijn** toezeggingen voor heel de tijd **van** je huwelijk. Hij zal met je zijn, je gebeden verhoren, alles wat je mist zal Hij vergoeden, al doet Hij dat **vaak** anders dan je verwacht.

Dan kun je elke dag zelf beginnen liefde te **schenken**. Liefde, die je put uit de Bron die nooit droog staat. Liefde, die de ander niet koud laat. **maar** in hem doordringt, hem verwarmt, diep in het hart. Zo kun je zelfs ongelovige echtgenoten winnen voor God en voor jezelf (1 Petr. 3 : 1-4).

Door dit geloof in God **blijft** de liefde levend, en de hoop **ook**.

Jubilea

Zeist – Op donderdag 20 november jl. was het 65 jaar geleden dat **ds. W.J. van Otterlo**, emeritus-predikant te Zeist, in het ambt werd bevestigd.

Willem Jan van Otterlo werd op 9 maart 1906 in Arnhem geboren. Hij studeerde aan de Vrije Universiteit te Amsterdam. Na enige tijd in Voorburg hulppredikant te zijn geweest werd ds. Otterlo op 20 november 1932 te Oosterend in het ambt bevestigd.

In 1942 verbond hij zich aan de gemeente te **Zuidhorn** en waar hij zich in 1944, samen met de kerkenraad, vrijmaakte. In 1947 was het de gemeente van Rotterdam-Kralingen waar hij zich aan verbond, **vanwaar** hij, na veel troebelen, in 1954 overging **naar** de (synodaal) gereformeerde kerk. Hij werd daar hulp-predikant in **Rotterdam-Kralingen**. Op 3 april 1955 werd ds. **Van Otterlo** ziekenhuispredikant van de gemeente te Amsterdam, waar hij op 1 januari 1972 met emeritaat ging. **Hij** was daarna nog enige jaren werkzaam in het pastoraat in sanatoria in Laren.

Vlissingen – Op zondag 23 november jl. was het 50 jaar geleden dat ds. **L. Moes**, emeritus-predikant van Driebergen-Rijsenburg en woonachtig te Vlissingen, in het ambt werd bevestigd.

Lucas Moes werd op 17 april 1916 in **Diever** geboren. Op 23 november 1947 werd hij te **Blokszijl** in het ambt bevestigd. In 1951 verbond hij zich aan de gemeente te **Zalk-Weecaten**. Hij vertrok in 1956 naar Canada, waar hij predikant te Smithville werd. In 1963 verbond hij zich aan Abbotsford (Canada). In 1969 keerde ds. **Moes** naar Ne-

UIT DE KERKEN

derland terug en werd hij predikant te Bergentheim. **Van** 26 augustus 1973 tot aan zijn emeritaat, 1 januari 1978, was hij verbonden aan de gemeente te Driebergen-Rijsenburg.

Assen – Op maandag 24 november jl. was het 40 jaar geleden dat **ds. R. Timmerman**, emeritus-predikant te Assen-Noord, in het ambt werd bevestigd.

Roelof Timmerman werd op 2 augustus 1932 in Enschede geboren. Op 24 november 1957 werd hij te **Hijken** in het ambt bevestigd. In 1961 verbond hij zich aan de gemeente te Bunschoten-Spakenburg en in 1969 aan die van **Heemse**. In 1980 werd hij predikant te **Assen-Noord**, waar hij onlangs met emeritaat ging.

Amersfoort – Op woensdag 19 november jl. was het 25 jaar geleden dat **ds. C. van den Barg** te Amersfoort-Oost, in het ambt werd bevestigd.

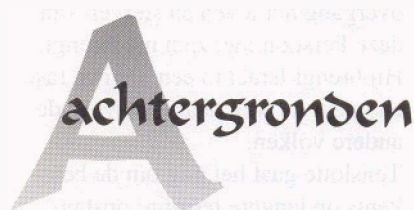
Cornelis van den Berg werd op 24 februari 1946 te **Pernis** geboren. Op 19 november 1972 deed hij intrede in de gemeente te **Nieuwleusen**. In 1976 verbond hij zich aan de gemeente van **Zuidhorn** en in 1982 aan die van Assen-Noord. In 1988 werd ds. Van den Berg verbonden aan de gemeente van **Amersfoort-Centrum** (Oosterwijk), die in 1994 werd verzelfstandigd tot **Amersfoort-Oost**.

Ds. Van den Berg was o.m. afgevaardigde naar de generale synode en deputaat voor de pastorale arbeid aan doven en slechthorenden. **Thans** is hij deputaat kerkmuziek. Van zijn hand verschenen **Leer ons bidden** en **Leer ons U kennen** (dagboekjes) en **Proces om de volken I en II** (over Handelingen).

HET EVANGELIE VAN GODS ZOON

A.L.Th. de Bruijne

Al te lang wacht een belangrijk boek op bespreking in **De Reformatie**. In 1996 verscheen van professor dr. Jakob van Bruggen een nieuw deel uit de serie *Commentaar op het Nieuwe Testament*. Het heet **Het evangelie van Gods zoon** en behandelt de leer van en over Christus zoals deze naar voren komt in de vier evangeliën. In verschillende bladen onder ons is er al aandacht aan gegeven, waarbij het zelfs tot een korte discussie met de schrijver kwam over de titel 'zoon van God'. Roept het boek vragen op? Misschien. Maar belangrijker is dat de schrijver veel thema's uit de evangeliën in een verrassend nieuw licht zet.

Hete aardappel?

De *Reformatie* is opvallend laat met een bespreking van dit boek. De reden is niet dat het zou nopen tot tegenspraak, zodat niemand zich eraan waagde. In hun verbeelding zagen sommigen dit boek als een hete aardappel van hand tot hand gaan. Het is veelmeer zo dat we ons als redactie realiseerden dat een bespreking dit boek gauw onrecht doet. Omdat het over de leer van de evangeliën gaat, bespreek het zomaar vanuit een dogmatische invalshoek. Van Bruggen presenteert het echter nadrukkelijk in een exegetisch kader. Het gaat om een soort verlengstuk van de commentaren op de evangeliën. Gegevens die daar verspreid liggen over de uitleg van de verschillende pericopen, brengt hij hier thematisch bij

elkaar. Er zijn bijvoorbeeld allerlei bijbelteksten waarvan de exegese iets duidelijk maakt over de titel 'Christus'. Dit boek brengt dan al die exegese samen in een thematische bespreking van de betekenis van deze titel in de evangeliën. Daarbij gaat het Van Bruggen dus niet om het latere gebruik van deze titel in de dogmatische bezinning. Je doet het boek alleen recht als je dit exegetisch karakter in het oog houdt.

Maar wil je het dan op dat niveau beoordelen, dan is meer dan gemiddelde vakkennis nodig. Anders blijft het gauw bij een signalering van allerlei moois dat de schrijver naar voren brengt. Daarom hebben we gezocht naar een vakexegeet, die geen leerling van Van Bruggen is, om dit werk recht te doen. Dat heeft echter tot nog toe niets opgeleverd. Om het boek nu niet nog

langer te laten liggen, geef ik als redacteur die geen vakexegeet ben, nu toch maar een bespreking. Op echte vaktechnische punten zal ik dan ook niet ingaan. Maar het boek verdient desondanks aandacht. Bovendien moet het toch eerder besproken worden dan het volgende deel uit de serie, dat inmiddels al verschenen is: een commentaar op Johannes van dr. P.H.R. Van Houwelingen.

Overigens had ik juist vanuit dat evangelie op een aantal punten vragen bij Van Bruggens uiteenzetting. Een voordeel van de late bespreking is dat ik nu kon nagaan hoe het commentaar op bepaalde passages uit Johannes al dan niet spoort met de samenvattende presentatie van de leer.

Hoe dit alles ook zij, ons past een excuus aan de auteur voor de late bespreking.

Portret

Van Bruggen heeft dit boek opgezet als een portret, compleet met decor en belichting. Het portret van Jezus en zijn leer komt door in de volgende trekken.

Eerst let de auteur op Jezus' werk, waarmee Hij zich in Israël presenteerde: prediking, genezingen en terugdringen van demonische machten. Jezus' werk blijkt Gods eigen werk.

Vervolgens let hij op typerende zegswijzen van Jezus zelf: 'voorwaar, Ik zeg u', 'zoon des mensen' etc. Daarna portretteert hij Jezus via typeringen die anderen van Hem gaven: 'Christus', 'zoon van David', 'zoon van God' etc.

Dan volgt aandacht voor de consequentie van Jezus' optreden: het liep uit op een mensenoffer, dat ons

van de zonden bevrijdt.

Daarna gaat Van Bruggen na welke overgang het leven en sterven van deze Persoon met zich meebrengt: Hij brengt Israël in een nieuwe fase en opent de weg naar God voor de andere volken.

Tenslotte gaat het nog om de betekenis op langere termijn: opstanding, doop met de Heilige Geest en oordeelsdag.

Om dit portret helder te krijgen, heb je een passend decor en een goed gerichte belichting nodig.

Voordat Van Bruggen het portret tekent, vraagt hij daarvoor aandacht. Het decor van Jezus' optreden bestaat uit de situatie onder het Joodse volk: welke godsdienstige en politieke groepen kende dat? Welke verwachtingen bestonden er? En de belichting op Jezus en zijn werk komt van Johannes de Doper. Alleen als je naar Jezus kijkt via zijn aanwijzende vinger zie je Hem goed.

Aan het slot van het boek, als het portret van Jezus getekend is, komt Van Bruggen nog terug op één facet van het decor. In een uitvoerige bijlage zoekt hij naar de juiste visie op de Farizeeën.

Boeiend

Het boek is boeiend om te lezen. Dat komt door de beeldende stijl van schrijven. Erg knap vind ik – in dit boek zelfs nog meer dan in de commentaren – de combinatie van geleerdheid, creativiteit én eenvoud. Ondanks de gedegen vakken-nis in dit werk kun je er ook als 'gewoon kerklid' met genoegen en met rendement kennis van nemen. Dat het boeiend is, heeft ook te maken met de vele verrassende inzichten: vaak vind je nieuwe kennis, en ook bekende thema's worden nogal eens anders benaderd dan je gewend was. Dat geeft het lezen van dit boek soms iets van een fascinerende speurtocht. Om daar iets van weer te geven, noem ik enkele prikkelende inzichten die Van Bruggen in dit boek aanreikt. We hebben vaak een be-

paald beeld van het Jodendom in Jezus' tijd. Je denkt direct aan twee groepen: Farizeeën en Sadduceeën. De laatsten waren, volgens ons stereotiepe beeld, de 'vrijzinnigen' van toen. De eersten waren wet-tisch en schijnheilig en dachten door hun goede werken zalig te worden. Hun opvattingen stonden lijnrecht tegenover die van Jezus. De Joden verwachtten allemaal de Messias. Maar die zagen ze als een menselijke koning, niet als een goddelijke figuur. Als Joden waren ze streng-monotheïstisch: Gods eenheid verdraagt geen tweede goddelijke Persoon. Vandaar dat ze Jezus ook van godslastering beschuldigden. Bovendien was de Messias in hun ogen een soort politieke aanvoerder die ze van de Romeinen moest verlossen. Verlossing van de zonden vonden ze minder nodig. Er was zelfs een partij onder de Joden die gewapende opstand tegen Rome voorstond: de Zeloten. Dit pakket aan kennis leeft in het achterhoofd van heel wat christenen. Maar als je Van Bruggen volgt, komt heel deze gangbare voorstelling op z'n kop te staan! En, zonder dat ik me op alle punten gewonnen geef, met goede argumenten! Over de Sadduceeën blijkt vrijwel niets bekend en ze tellen waarschijnlijk nauwelijks mee. Farizeeën waren niet schijnheilig maar juist voorbeeldig. Ook Jezus kon zich goed in hun leer vinden en juist daarom was het zo pijnlijk dat zij Hem afwezen. Joden waren niet wettisch en hadden wel degelijk zondebesef: ze verwachtten bevrijding van de zonden. Er leefde niet één duidelijke Messiasverwachting onder de Joden. Niet in de eerste plaats de Romeinen waren de machthebbers die het beeld in Israël bepaalden maar de koningsfamilie van Herodes. Zeloten, die een gewapende opstand voorstonden, bestonden in Jezus' tijd niet. De bijnaam van zijn leerling Simon: 'de zeloot', betekent gewoon dat deze Simon een vurig karakter had. En Jezus werd niet schuldig bevonden aan godslastering omdat het onmogelijk zou

zijn dat er nog een goddelijke Persoon is, maar omdat Jezus zo zwak en nederig was, dat Hij in ieder geval niet aan God gelijk kon zijn: dat zo iemand dat beweert, is een belediging voor God.

En dit is nog maar een kleine greep uit veel originele en prikkelende uiteenzettingen in dit boek.

Bijbel – onderwijs – leer – belijdenis – dogmatiek

Om het boek van Van Bruggen te plaatsen, wil ik eerst een onderscheid maken dat vaak niet gezien wordt. Het lijkt mij nodig om in de omgang met de christelijke leer het volgende verschil duidelijker uit te werken.

1. Je hebt in de eerste plaats de **Bijbel** zelf. Ik beperk me tot de evangeliën, maar je kunt vergelijkbare waarnemingen doen voor bijvoorbeeld de brieven. In de evangeliën vind je gerichte vertellingen van een geschiedenis. Nergens vind je een soort compendium van de leer. Het gaat om historisch gekleurde gebeurtenissen en uitspraken uit het leven van Christus op aarde.
2. Vervolgens heb je het **onderwijs van Christus**, zoals je dat in de evangeliën aantreft. Jezus bracht in steden en dorpen een boodschap en gaf daarover nadere instructie. Hij bevestigde of corrigeerde daarbij ook visies van anderen op Hem. Je kunt dit onderwijs zoveel mogelijk reconstrueren uit de passages waarin Jezus aan het woord is. Je gebruikt dan de bewoordingen en begrippen waarin de evangelisten het weergeven.
3. In de derde plaats geven de evangelisten met hun vertelling over Jezus' optreden zelf een **leer over Hem**. Ze sluiten aan bij Jezus' eigen onderwijs, maar brengen daarin ook accenten aan, werken het uit, en spitzen het toe op de tijd waarin zij schrijven (jaren later dan Jezus' tijd op aarde). Zo plaatst Matteüs Jezus' optreden tegen de

achtergrond van de vervulling van schriftwoorden. En Johannes speelt naar mijn **overtuiging o.m.** in op dwaalleer in de tijd waarin hij schrijft. (In zijn pas verschenen commentaar schrijft Van Houwelingen deze visie wat mij betreft met te weinig argumentatie **weg**.) In aansluiting op Jezus' eigen onderwijs kun je uit de evangeliën dus ook **een** verdergaande '**leer**' over Hem en zijn werk aflezen. **Ook** hierbij gebruik je de woorden en begrippen van de evangelisten zelf.

4. Vervolgens werd de leer over Christus in latere **eeuwen** verwoord in kerkelijke uitspraken **en belijdenissen**. Daarvoor waren meestal **concrete** aanleidingen in de betreffende tijd **aanzienlijk**. In deze belijdenissen vind je daarom woorden en begrippen uit de tijd **van** ontstaan. **Deze** belijdenissen geven ook **een** selectie uit **het totaal** van de leerinhoud van de Bijbel, **gericht** op de **behoefte** uit de tijd **van** ontstaan. Deze belijdenissen zijn bindend, maar niet op het **punt** van de **gebruikte** begrippen die de kleur van de **ontstaanstijd** dragen. Ze binden aan de leerinhoud van de Schrift **die** ze op hun manier verwoorden.
5. **Daarnaast heb je** dan **nog** het doordenken over en onderzoeken van de leer **van** de Bijbel en de latere verwoordingen **van** die leer. In elke tijd, **door** elke **theoloog** en vaak ook door andere gelovigen **gebeurt** dat **ais** **het** goed **is** opnieuw. Je **kunt** dat **dogmatiek** noemen. **Ook** daarbij is sprake **van** een **zekere** afstand tot de taal en begrippen **van** de bijbelschrijvers. Elke dogmatiek hanteert **ook** begrippen uit haar eigen context.

Als dit onderscheid verwaarloosd wordt, leidt dat tot allerlei storing **in** de communicatie en dreigt er naar links en naar rechts scheefgroei in de omgang met de christe-

lijke leer binnen de kerken. in de praktijk van het kerkelijk leven stuit je **daar** herhaaldelijk op.

Van Bruggen: leer

Van Bruggen schreef – volgens de ondertitel – **een** boek over 'Persoon en leer van Jezus **volgens** de vier evangeliën'. In bovenstaand **sche-ma** moet je het plaatsen bij de **nummers** 2 en 3. Het **gaat** om een reconstructie van Jezus' eigen onderwijs en om het beeld dat de evangeliën zelf van Hem en zijn leer **tekenen**. Van Bruggen beschrijft die leer dan ook **zoveel** mogelijk binnen **het taalveld** van de evangeliën zelf, en niet in de begrippen van latere belijdenissen of dogmatische uitzettingen. Uit de discussies **die** rond dit **boek** al zijn geweest, blijkt **hoe** belangrijk het is om dit in het oog **te** houden. Doe je dat niet, dan meet je Van **Bruggens** uiteenzettingen zomaar met de latere begripsvorming als maatstaf en kun je komen tot onbillijke **kritiek**.

Omgekeerd heb ik zelf een andere kritische **vraag** bij de opzet **van** Van Bruggen. Terecht maakt hij onderscheid tussen de setting van de bijbel zelf en die van de latere leerformuleringen in de kerkgeschiedenis. Maar hij lijkt niet zo duidelijk te onderscheiden **tussen** wat ik niveau 2 en 3 heb genoemd, dus tussen Jezus' eigen onderwijs dat af te leiden valt uit de verslagen van zijn woorden in de evangeliën, **én** de leer over Jezus die de **evangelie**-schrijvers met hun boek als **zodanig** willen laten doorkomen met het oog op hun tijd en situatie. Niet dat ik denk dat tussen die **twee** spanning bestaat, maar wel verdere **ontwikkeling**. Het lijkt mij methodisch nuttig en het leidt **tot** een nog scherper beeld als je binnen de evangeliën op dat onderscheid alert bent. Ik verwacht dat het ook verhelderend zal werken bij **een** discussiepunt dat rond dit boek gerezen is: de **betekenis** van de titel 'zoon van God'.

Vertelde geschiedenis

Op de achtergrond van deze **kritische noot staat**, denk ik, ook een licht verschil in visie op de aard van de evangeliën. Van Bruggen accentueert sterk dat de evangeliën ons in aanraking brengen met de 'gewone' geschiedenis over Jezus. Ook Van Houwelingen legt die **nadruk** in **zijn** commentaar op Johannes. Hij ziet daarin zelfs **het eigene** van dat commentaar temidden van andere. Ik **ben** er daarnaast meer van onder de indruk dat de **evangelie**-vertellingen van die geschiedenis zijn in een bepaalde – latere – historische tijd. Dat 'vertel-karakter' brengt met zich **mee** dat de historische feiten meestal verbonden zijn met een gerichte **boodschap** tot **concrete** mensen uit de tijd dat de bijbelschrijver zijn boek **vervaardigde**. Meer dan **nu** gebeurt zou je kunnen vragen: wat beoogde de **bijbelschrijver** in **zijn** tijd met **zijn** vertelling? Wat **wil** hij zijn lezers in hun situatie leren over Jezus en **zijn** werk? Niet altijd zijn daarover zinnige hypothesen mogelijk. En misschien ontbreken **vaak** voldoende gegevens om **ze** te bevestigen. Maar als je je niet alleen Jezus' op treden maar ook het ontstaan van de evangeliën concreet historisch voorstelt, kun je zulke vragen bij een **bijbelgedeelte** niet ontwijken. Overigens betekent de pericopoge-wijze uitleg van de evangeliën (in tegenstelling tot een commentaar per vers) in **deze commentaarserie** wel dat in de **exegese** dit vertel-karakter **vaak** als vanzelf recht **ge**-daan wordt. Maar het zou meer apart gethematiseerd en duidelijker van de '**eerste laag**' (Jezus' feitelijke geschiedenis) onderscheiden kunnen worden.

Betekenis

Ik noemde dit **boek** 'belangrijk'. **Dat** heeft alles te **maken met** Van **Bruggens** aandacht voor het feit dat de evangeliën echte geschiedenis bieden. Hij houdt dit inzicht niet alleen als een soort geloofsuitgangs-

punt **hoog** tegenover **schriftkritische bijbelopvattingen**, maar hij vult het concreet in door de inhoud **van de evangeliën** te plaatsen in de geschiedenis. Daarbij blijkt hij zelf vertrouwd met de bronnen voor het historisch **onderzoek** van het tijdvak dat in geding is. **Ook** verwerkt hij **vaak zeer** recent materiaal, & nog niet **was** doorgedrongen bij veel **gebruikte** uitleggers van de bijbel. Hij heeft een **gezond** wantrouwen **tegen allerlei nageprate oordelen**, zowel in **orthodoxe** als in **schriftkritische** kring. En hij durft het aan om de historische inhoud **van de Bijbel** te benaderen als bron naast andere bronnen en neemt al deze bronnen in beginsel **even serieus**. **Daarbij kan** hij zelfs de **vraag** onder ogen **zien** of de **evangeliën** het historisch beeld vertekenen. Hij schrijft dan de volgende typerende zin neer: 'Door exegese van de teksten en door vergelijking met de buitenbijbelse gegevens zal moeten blijken of en in hoeverre vertekening heeft plaatsgevonden' (38). Dat is geen **tekort** aan respect voor de bijbel maar juist een uiting van vertrouwen in **Gods** boek en van het serieus nemen **van de historische realiteit**. In het historisch onderzoek zal de bijbel zijn **bebouwbare** en onmisbaarheid bewijzen. En **keer op keer** gebeurt dat ook **als** we de uiteenzettingen van **Van Bruggen** volgen. Het belang **daarvan** is dat **Van Bruggen zo een steeds overtuigender** alternatief ontwikkelt voor allerlei vormen van historisch-kritisch onderzoek van de **Bijbel**. Tegelijk kan zijn **behandeling** van de bijbelse geschiedenis de wind uit de zeilen nemen **van** nieuwe benaderingen, die zich te leurgesteld afwenden van de historisch-kritische omdat die je zo vaak met lege handen achterlaat. Vaak verzeilen ze in nieuwe **eenzijdigheden** door het oog voor het historische helemaal te verliezen en alle nadruk te leggen op symbolische, spirituele of zelfs psychologische manieren van **bijbelomgang**.

Impulsen

Van **Bruggen** staat hier in de beste tradities van het gereformeerd **bijbelonderzoek** van deze eeuw. Dit deelde sinds de vorige eeuw met andere benaderingen van de Bijbel **het groeiende inzicht** in het historisch karakter **van de Bijbel**. Maar het probeerde tegenover een **schriftkritisch** gebruik van dit inzicht het juist vruchtbaar te maken voor een beter verstaan **van Gods Woord**. Vaak bleef dit steken in aanzetten, fragmenten en goede bedoelingen. **Ook** bleef er **vaak** een dualiteit van gewone geschiedenis naast heilige geschiedenis of heilsgeschiedenis, met als risico dat de **gereformeerde** exegese zich toch niet op hetzelfde niveau van historisch onderzoek **bewoog** als anderen. **Van Bruggen** is de eerste in **ons taalgebied** die dat **wel** doet en daarbij **nu** tot een **resultaat** is gekomen dat echt een samenhangend geheel vormt. Dat is van **grote** betekenis **voor** wie van het gezag van de Bijbel willen uitgaan en tegelijk de zuigkracht van andere visies voelen. **Herhaaldelijk kan Van Bruggens** werk functioneren als bevestiging voor die **geloofspositie**. Het kan veel betekenen voor **een** gezonde apologetiek **van de gereformeerde** omgang met **& Bijbel** en misschien zelfs **overtuigend** en wervend werken. En er kunnen – onder **Gods** zegen – allerlei positieve impulsen **van** uitgaan voor kerk en theologie in de komende decennia.

Titels

Dat ik rond dit **boek** op de betekenis **van Van Bruggens** werk wijs, is niet alleen om te waarderen wat waardering verdient. Het heeft ook te **maken** met een trek in dit **boek** die bij **sommigen** gemakkelijk weerstand wekt. **Van Bruggen** komt **nogal** eens tot andere accenten dan onder ons gebruikelijk zijn. Dat **gebeurt** bijvoorbeeld bij de titels **van Jezus**, zoals zoon van David, mensenzoon, en zoon van God. Ook zie je het in meerdere of

mindere mate bij punten **als** de aansluiting **van het** Nieuwe Testament bij het Oude, de verhouding **van Jezus'** geboden tot de wetten van het OT, de typering van het lijden **van Jezus**, de relatie tussen de doop **van Johannes** en de christelijke doop, de **sterkere** nadruk op **Jezus'** geboorte dan op zijn kruis en opstanding, en de visie op de doop met de Heilige **Geest**. In een bespreking in het blad Nader Bekeken heeft E. Hoogendoorn zich rond de titel 'zoon van God' afgevraagd wat toch de winst zou **moeten** zijn van **een** ander accent. Een begrijpelijke vraag: Van Bruggen wil de gereformeerde leer op **zulke** punten laten staan; waarom **dan onrust** brengen door andere **invullingen**?

a. H. L. van der Kamp

Steun

Maar ook de **omringende historisch-kritische** bijbeluitleg heeft zich diepgaand bezonnen op deze thema's: de historische betekenis van Jezus' titels, de waardering **van Jezus'** lijden, de aansluiting **tussen** de twee **testamenten**. Vaak had dat als **resultaat** dat de klassieke leer over Christus onderuit gehaald moest worden. Even open voor de historische werkelijkheid rond zulke thema's als anderen willen zijn, is Van Bruggen nu bereid om hun oorspronkelijke betekenis te onderzoeken. Soms doet hij dezelfde **waarnemingen** als zij: bijvoorbeeld dat het OT niet **naadloos** en eenduidig aansluit bij het Nieuwe én dat de **figuur Johannes** de Doper **in** de historische bronnen **belangrijker** lijkt & n Jezus. Of dat andere bronnen een veel gunstiger beeld van de Farizeeën schetsen dan de Bijbel lijkt te doen (voor sommige **bijbelonderzoekers** olie op het vuur van de stelling dat de evangeliën historisch minder serieus genomen moeten worden). **Vaak** corrigeert hij allerlei historische vooronderstellingen of haalt hij gegevens naar voren die anderen verwaarlozen. **Soms** combineert hij zulke **waarnemingen** op een manier die een nieuwe oplossing biedt. Zo legt hij ook

grote nadruk op de betekenis van Johannes de **Doper** als laatste profeet van het Oude Testament. Zonder hem wijst het OT inderdaad niet eenduidig naar Jezus, **maar** via Johannes bracht **God de aansluiting** tot stand. Om het **belang** van Johannes maar duidelijk **te maken, kan Van Bruggen** zelfs **voorstellen** om diens **uitspraken bijeen te lezen** uit de evangeliën en als **een apart** boekje aan het slot van het OT **aan te hechten. En als het gaat om de waardering** van de Farizeeën brengt het serieus nemen van andere historische **bronnen hem** ertoe om opnieuw te **kijken** welk beeld **de bijbel** nu van de Farizeeën **geeft** en **een negatief gekleurde bril** bij het bijbellezen die diepe wortels heeft in de protestantse traditie, af te zetten.

Deze werkwijze van Van Bruggen mondt in dit boek niet uit in een **alternatieve christologie** zoals in historisch-kritisch onderzoek **vaak** wel het geval is. Zij levert juist op een nieuwe manier steun op voor de **klassieke** leer over Christus, Dat de prijs hiervoor **soms** is dat de **be-**woordingen van die **klassieke** leer

wat gerelativeerd worden, **weegt** niet op tegen deze **winst. De** klassieke visie hoeft zich niet alleen **sterk** te maken met dogmatische argumenten, waarbij **gauw** de **indruk** blijft hangen dat zij wat achter loopt bij de historisch-exegetische deskundigheid van de **moderne** **bijbelwetenschap**. Ze is ook **exegetisch** nog volop up to date. **Daarin** zie ik **de** grote winst van uiteenzettingen in dit boek waarin bepaalde **elementen** soms een **kwart** slag anders liggen dan **we** gewend waren.

Vragen

Dat neemt niet weg dat ik **wel** wat vragen heb bij verschillende van de punten die ik zojuist **noemde**. In een volgend artikel zal ik **die** **aanduiden**. Ook wil ik daar nog iets zeggen over de uitdaging **en de op-**gave voor de **gereformeerde theologie**, die Van Bruggens thematische exegese uit dit **boek** met zich **mee-**brengt.

CADEAU-TIP

vanaf 2 dec.: Een ontroerender roman van Ali C. Drost-Brouwer

Saskia van Almèhre

Wanneer vindt Saskia haar geluk?

96 pagina's Ing., f 17,50

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

Kostelijke klassieke kinderversjes

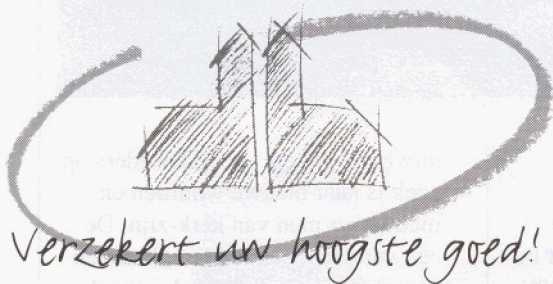
Gegrond op Gods Woord en Waarheid voor huls en school, tds. J.H. Maatjes 32 pagina's, geniet f 6,00

Verkrijgbaar bij de boekhandel.

Oosterbaan & Le Cointre B.V.

Postbus 25 - 4460 AA Goes. Tel. 0113-215591

donatus

Verzekerd zijn bij Donatus G een geruststellend gevoel.
Al sinds 1852 dé verzekeraar voor uw kerkelijke eigendommen,
maar ook voor at uw andere verzekeringsaangelegenheden.
Vraag vrijblijvend onze brochure of offerte of maak een afspraak voor
een vrijblijvend persoonlijk gesprek

Postbus 500
5240 AM Rosmalen

Hoff van Hollantlaan 8
Tel. 073 5221700 - Fax 073 5221717

GELOOFWAARDIG VERZEKERD

DE HOORDER VAN DE PREEK

J.R. Douma

Praktische theologie in Kampen

Wie een pleidooi voert voor hoorder-gericht preken, moet wel weten op wélke hoorder de preek zich moet richten. Daarom is het noodzakelijk om aan beeld-vorming rond de hoorder te doen. Wie is die hoorder die op zondag naar de kerk komt om (onder andere) een preek te horen? In dit artikel zoek ik verder naar een antwoord op die vraag.

Wie is de hoorder van de preek? Dat is een vraag die zich niet zo gemakkelijk laat beantwoorden. En dat heeft alles te maken met het gegeven dat we in de kerk met talloos verschillende hoorders te maken hebben. Als het gaat om de mensen die 's zondags in de kerk komen, is er sprake van een grote mate van diversiteit of pluraliteit. Heel verschillende mensen komen met heel verschillende verwachtingen vanuit heel verschillende achtergronden en heel verschillende levenssituaties naar de kerk. Hieronder probeer ik een beeld van die diversiteit op te roepen.

Diversiteit

Onder de **kerkgangers** bevinden zich zowel mensen die zich **zeer betrokken** weten bij de kerk als mensen die **meer** aan de rand van het kerkelijk **gebeuren staan**. Er komen in de kerk mensen die het in hun leven getroffen hebben en mensen die achtervolgd worden door tegenslagen. Er komen hoog-opgeleiden en laag-geschoolden. Er komen **echte stadsmensen** en mensen van het platteland. De ene groep hoorders is **sterk** gehecht aan vertrouwde kaders en vertrouwde woorden

terwijl de andere groep hoorders op zoek is naar nieuwe woorden en nieuwe **vormen** van kerk-zijn. De een verwacht een heldere, korte en eenvoudige **preek** die ook voor de kinderen aansprekend is en de ander **verwacht** degelijke **kost**, vaste spijs, want we **zijn** geen kinderen meer. De een **zoekt** in de **kerk** iets te ervaren en te beleven en de ander wil **vooral** iets leren. Er komen ouderen in de **kerk** die op hun vaste vertrouwde plaats willen zitten en er komen ouderen die vinden dat er in de kerk iets moet gaan veranderen **omdat ze zich zorgen maken**

over de jeugd die zich niet **aangesproken voelt**. Er komen **jongeren** in de **kerk** die op de achterste **rij** van alles **doen behalve meedoen** en er komen jongeren die op zoek **zijn** naar zichzelf en **naar** God: Wie ben ik en wie is God en **wat** moet ik aan met het leven? Er **komen** intellectuelen in de kerk die zich zelf als post-moderne **mensen ervaren**, op zoek **naar** het kleine maar authentieke verhaal dat hen raakt, en er komen mensen die de vragen van de moderne cultuur niet eens herkennen. Er komen mensen die de **Godsverduistering** aan den lijve ervaren en mensen die menen dat dat woord niet past in een gereformeerd **vocabulair**. Er komen **mensen** die eenvoudig willen geloven, als de kinderen, en mensen die zich intellectueel weten uitgedaagd ook **als het gaat** om de verwoording van het christelijk geloof. Er **komen** mannen en er komen **wouwen**. Er **komen** buitenstaanders in de kerk die de taal van de kerk niet spreken, de gewoontes van de **kerk** niet begrijpen en de **God van** de kerk niet kennen. Er komen hoorders in de kerk die aantrappen tegen het **ambt en speciaal tegen hun eigen** dominee en er komen hoorders die de ambtsdragers inclusief de predikant op handen dragen. Er komen mee-lopers en voor-gangers. Er **komen** zakenmannen en zakenvrouwen, huismoeders en huisvaders. Er **komen** mensen van **wie** het huwelijk in de kreukels ligt en **mensen van** wie de kinderen in de **kreukels** liggen. Er **komen** mensen die leven in zonde en daar **vrede** mee hebben en **mensen** die leven in zonde en de onmacht voelen daarmee te breken. Mensen die ongehuwd **alleen** staan en mensen die gehuwd alleen staan. Er komen kinderen

van vier van wie de ouders vinden dat er nu eindelijk maar eens een kindernevendienst moet komen en er komen jongeren van zestien die door hun ouders bijna de kerk in worden **geslagen**. En dan heb ik het nog niet eens gehad over conservatieven en progressieven, over verschillen in spiritualiteit, over de invloed van een beeldcultuur, over vaders die nooit thuis zijn en over vaders die beter niet thuis hadden kunnen zijn, over psychische problemen, over elkaar beconcurreren de kerkelijk bladen en over alles wat daar weer mee samenhangt. En tenslotte: **ú** komt in de kerk, en ik, **en dan** hebben we het beeld compleet.

Het blote oog

Er is **dus**, als het **gaat** over de hoorders die in de kerk komen, sprake van een enorme mate van pluraliteit. En vanuit het hierboven **opge**roepen **beeld** wordt ook wel **duide**lijk dat de vraag naar de hoorder Riet **kan** worden beantwoord. De **predikant zal er als** hij **preekt** rekening mee moeten houden hoeveel verschillen er zijn tussen de hoorders die hij voor zich heeft. En toch is het onbevredigend om achter de vraag naar de hoorder nu **een** punt te zetten. Inderdaad, als je met het blote oog kijkt is her volstrekt onmogelijk om sen eenduidig antwoord te geven op de vraag: Wie is de hoorder die 's zondags **luistert naar** de preek? **Maar** het is de vraag of dat moet betekenen dat de predikant dan **maar** 'gewoon' het Woord van God moet brengen of dat hij zich maar moet richten op een redelijk gemiddelde (een 14-jarige mavo-scholer bijvoorbeeld) of dat hij maar zijn best **moet** doen om in elk geval begrijpelijk te preken. Per saldo **betekenen** dergelijke uitgangspunten dat de vraag **naar** de hoorder als onoplosbaar of niet **terzake** terzijde wordt geschoven of dat er **alleen** in die zin rekening wordt gehouden met de hoorder dat de preek **voor** hem in elk **geval** begrijpelijk moet zijn. Mijns inziens

is &t laatste uitgangspunt als het **gaat** om hoorder-gericht preken **veel** te eenzijdig (want alleen maar denkend vanuit het intellectuele **vermogen** of onvermogen van de hoorder) en veel te **oppervlakkig** (want geen rekening houdend met de veel dieper liggende existentiële verwachting van de hoorder: hij wil niet **alleen** begrijpen maar **voord ook** begrepen worden).

Dieper kijken

Het **moet** mogelijk zijn om dieper af te steken en dieper **te** kijken. Is er achter en onder **en** in **alle** diversiteit niet iets wat de zo verschillende hoorders verbindt? Is er niet iets wat op de een of andere manier voor het leven van hen allemaal **kenmerkend** is? Ik **geloof** inderdaad dat dat er is. En ik **zou** dat **als** volgt onder **woorden** willen **bren**gen: de hoorders die in de kerk **kom**en hebben op de een of andere manier een relatie met **God**. **Voor** deze **relatie** is kenmerkend dat er sprake is van een voortdurende beweging: een beweging naar **God toe** en een beweging **van God af**. Nu eens overheerst de beweging naar God toe en is er sprake van een **war**me en levende **relatie met** God. Dan weer overheerst de beweging van **God af** en is er sprake van een **ver**kilde en **dood**se relatie met God. Eigenlijk liggen **deze** twee bewegingen voortdurend met **elkaar** verstrengeld in het leven van de hoorders.

Dat is **dus** wat al die verschillende hoorders **gemeen** hebben: de voortdurend in beweging **zijnde relatie** met God. In het hoorder-beeld van de predikant zal dat gegeven mijns inziens **een** centrale rol moeten spelen. Ik wil &t nu **wat verder** uitwerken (vanuit een **meer** theologische invalshoek) door de beweging naar God toe nader in beeld te brengen vanuit de uitdrukking 'God **zoe**ken' en door de beweging **van God af nader** in beeld te brengen vanuit de term 'aanvechting'.

God zoeken

Voor hoorders die 's zondags in de kerk **kom**en is kenmerkend dat er bij hen **sprake** is van een beweging naar God toe: zij komen in de kerk om daar God te ontmoeten. En niet **alleen** op zondag maar ook door de week heeft die beweging naar God toe een plaats. Ik wil **dat** nu nader in beeld brengen vanuit een **type**ring die mijns inziens heel karakteristiek is voor die beweging naar God toe: 'God zoeken'. Ik maak er **een vijftal** opmerkingen over.

1. 'God **zoeken**' is allereerst een bijbelse uitdrukking. Ik geef een **paar** voorbeelden. Hebreeën 11 vers 6: Wie tot God komt, moet **ge**loven dat **Hij** bestaat en een **belo**ner is **voor** wie Hem ernstig **zoe**ken. Jesaja 26 vers 9: Van **gan**ser **harte** verlang ik naar U in de nacht, ja, **uit** het diepst **van** mijn **gemoed** **zoek** ik U. Psalm 119 vers 10: Ik **zoek** U met mijn ganse hart, laat mij niet van uw geboden afdwalen. Psalm 63 vers 2: O God, Gij **zij**t mijn God, U **zoek** ik. Vanuit deze teksten, en er **zouden** er meer te noemen zijn, wordt duidelijk dat **het** woord '**zoeken**' allereerst heel duidelijk richting aangeeft: wie God zoekt, richt heel **zijn** leven op God en richt heel **zijn** leven in naar Gods heilbrengende 'wijzing'. Vervolgens klinkt in **het** woord '**zoe**ken' een **sterk** verlangen door: het hart van de gelovige **gaat uit** naar zijn **God**. En dat brengt direct bij een derde aspect: met **name in de** Psalmen valt het 'zoeken van **God**' vaak samen met het zoeken van Gods Aangezicht in gebed. **Godzoe**kende **mensen** zijn biddende **mensen**, **mensen** die biddend leven, gericht op God, verlangend **naar** God.

2. In het woord '**zoeken**' **klinkt** verder door dat het **gaat** om een activiteit die nooit klaar is. Het **zoe**ken **naar God** komt in dit leven nooit tot een afronding, er komt geen einde aan. Want God is altijd oneindig meer dan we denken. Er valt van Hem altijd meer te kennen en er valt met Hem **altijd méér** te beleven.

3. Het woord 'zoeken' brengt ook de **onvanzelfsprekendheid** van de relatie met God tot uitdrukking. Als het **gaat** om geloven kan er nooit sprake **zijn** van **gearriveerdheid**, **van** tot vanzelfsprekendheid verworven zekerheid. God blijft ook in zijn **openbaring** de Verborgene. Jesaja 45 vers 15: Voorwaar, Gij zijt een God, die Zich verborgen houdt, de **God van Israël, een** Verlosser. Dat **zie** je ook **heel** radicaal terug in het **kruis** van Christus: **het** is op een **totaal** onverwachte plaats dat **God** Zich openbaart.

4. Aan de **onvanzelfsprekende** zekerheid van het geloof, tot uitdrukking gebracht in het woord 'zoeken', blijkt een **belofte verbonden** te zijn. Matteus 7 vers 7: **Zoekt**, en gij zult vinden. Matteus 7 vers 8: Wie **zoekt**, vindt. Wie werkelijk luistert naar lezus, ontdekt ook dat 'God zoeken' maar niet een tobberige en onzekere bedoening is (à la het zoeken **van** iemand als Kuitert), maar dat het **een zoeken** is waaraan hoe dan ook een vinden beantwoordt.

5. Het **zoeken** naar God wordt ten diepste gedragen door een gevonden **zijn**. Ik **zoek** God omdat ik door **Hem** gevonden ben. Uit mezelf zou ik het **zoeken** al direct opgeven. Maar door de Geest gedreven gaat de zoektocht verder. Van binnenuit word ik naar God toe **bewogen**.

Aanvechting

Deze beweging naar God toe wordt echter ook **ten** zeerste aangevochten, zo zelfs dat er ook sprake is van een beweging van God af. Vaak voert in het leven van alledag sen tegenstem de boventoon. Een **tegenstem** die de Stem van God overschreeuwt, zo **sterk** dat het lijkt alsof God zwijgt. In de bijbel geven vooral de **Psalmen** (het Boek **van** de Omgang) aan deze aanvechting woorden. **Een** paar voorbeelden: Psalm 22 vers 3: Mijn G d , ik roep des daags, **en** Gij antwoordt niet, en des nachts, en ik kom niet tot stilte.

Psalm 28 vers 1: Tot U roep ik, **Here**, mijn rots; wend U niet **zwijgend** van mij af, opdat ik niet, als Gij tegen mij blijft zwijgen, worde als zij die in de **groeve** neerdalen. Psalm 44 vers 25: **Waarom** verborgt **Gij** uw aangezicht, vergeet Gij onze ellende en verdrukking? De Psalmen **blijken vol te zijn** van de tegenstem. En dat wijst erop dat de persoonlijke relatie met God, de Omgang met **Hem**, hoe dan ook een aangevochten zaak is. Geloven is zonder aanvechting ondenkbaar. **Onaangevochten** geloof bestaat niet.

Deze aanvechting **kan** op allerlei manieren naar **ons** toekomen. Ik noem een vijftal bronnen van aanvechting.

1. **Allereerst** is de eigen levenservaring een bron van aanvechting. Gelovigen bleven **intens** de verscheurdheid van het bestaan. De dood komt hun leven binnen. Ze lijden ondraaglijke pijn of eenzaamheid. **Onbegrijpelijke** dingen gebeuren, dingen die niet hadden **mogen** gebeuren. Het **leven is vol van leegte en verlies**. Het licht komt in de greep **van** de duisternis. **Mijn** God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten?

2. We leven in een cultuur die vaak wordt getypeerd met woorden als secularisatie en **Godsverduistering**. De wereld is een wereld zonder God geworden. Hij speelt geen rol **meer** in de samenleving. We hebben Hem ook niet meer **nodig**, **want** we hebben het leven inmiddels in eigen beheer genomen. De maatschappij is vertechniseerd en gerationaliseerd. God is **wegverklaard**. Dat allemaal en nog veel **meer** is een bron van **aanvechting**. Het uitroepeten achter de Naam van God is een **vraagteken** geworden. De belijdenis 'God is in **ons** midden' slaat nergens meer op. Lijkt het wel.

3. **Ook** het lijden in de wereld **vormt** een bron van aanvechting. Hongersnoden en oorlogen. Aatdbevingen en overstromingen. Vliegtuigrampen en **concentratiekampen**. Het is onvoorstelbaar wat

er gebeurt. Het is onvoorstelbaar wat mensen elkaar aandoen. Waar **is God in dit alles?**

4. In de vierde plaats is er de realiteit van het kerkelijke en het **christelijke** leven die vaak op geen stukken na spoort met **het** ideaal. De **kerk** zou een **warmer** gemeenschap zijn? Het is **vaak** kil in de **kerk**. Christenen zouden naar elkaar omzien? De eenzaamheid is vaak dodelijk. De kerkdienst **zou** een bron van vreugde vanwege de ontmoeting met God zijn? Het gaat er **vaak** vormelijk en conservatief **aan toe**: bezieling ontbreekt **en** het geheim **van** Geloven wordt er platgewalst. **Voor** wie achter de norm ook **naar** de werkelijkheid durft te kijken (**en** inderdaad, het is **soms** veiliger om dat maar niet te doen), doemen er talloze existentiële vragen op die van de kerk doen **vervreemden**.

5. Tenslotte is er de realiteit van het aangevochten **zijn door** de duivel, de wereld en ons eigen vlees (Zondag 52 vraag en antwoord 127). Wie gelooft, moet een geestelijke strijd leveren. De zonde blijkt steeds weer overmachtig en overweldigend **te zijn**. De persoonlijke **omgang** met God is vaak kaal en kil geworden. De stroom van het gebed is opgedroogd ('ik kan niet meer bidden') **en** de omgang met het **Woord** is gestaakt ('de bijbel zegt me niks meer'). De twijfel slaat hard **toe**. En vanwege dat alles en nog veel meer klaagt ons **geweten** ons aan: we hebben tegen alle geboden van God gezondigd en gaan daar ook **mee** door. De **Omgang** met God breekt voortdurend **stuk**.

Aangevochten Godzoekers

Terug nu naar de vraag die op dit moment **centraal** staat: **Hoe** mmt een predikant aankijken tegen de hoorder? Welk hoorder-beeld vormt een vruchtbaar uitgangspunt **voor** de prediking? Mijn antwoord luidt dus: de hoorder als iemand die in zijn relatie met **God twee** bewegingen opmerkt. Een beweging **naar** God toe (God **zoeken**) en een

beweging van God af (aanvechting). Om het heel kort en pregnant te zeggen: de preek moet zich richten op de hoorder als aangevochten Godzoeker.

Preken in de toonsoort van de Omgang

Wat betekent het nu concreet voor de preek dat deze zich moet richten op hoorders die zich in hun zoeken naar God op alle mogelijke manieren weten aangevochten? Dat betekent dat in de prediking deze aanvechting ter sprake moet worden gebracht en dat in de prediking altijd moet doorklinken dat geloven een onvanzelfsprekende, een aangevochten zaak is. Tegelijk moet er in de prediking ook oog zijn voor het bij de hoorders aanwezige verlangen naar God en zoeken naar God en moet dat verlangen en zoeken worden aangewakkerd. **Samenvattend** wil ik dat zo uitdrukken (zie ook het artikel van vorige week): preken moeten staan in de toonsoort van de Omgang.

God gaat om met mensen en werkt door de Geest het geloof in hun hart. En dan komt het tot Omgang: God komt naar de mensen toe en mensen komen naar God toe. Deze Omgang is niet vanzelfsprekend en breekt ook voortdurend stuk. Daar is van de kant van de mens zeker ook onwil bij, en dat hoeft niet verzwegen te worden: de zonde is een sterke kracht. Maar tegelijk is er sprake van onmacht om te geloven en om te gaan met God: het geloof, de Omgang is een aangevochten zaak.

En daarom verlangt de hoorder die 's zondags naar de kerk komt voor alles dit: Woorden van God te horen die hem in zijn aangevochten Godzoekende bestaan opnieuw de weg wijzen en opnieuw op weg helpen. Hij wil herkend en erkend worden in zijn zoeken en in zijn aanvechting. Hij wil opnieuw horen dat de God van het Woord de God van zijn dagelijkse werkelijkheid is. Hij wil als het ware meegenomen worden in een beweging van niet-kunnen-geloven naar geloven.

Hij wil woorden van vergeving horen en de kracht en inspiratie van de Geest ontvangen om zich opnieuw te geven in de Omgang.

Preken in Omgangstaal

De taal die hoort bij preken die staan in de toonsoort van de Omgang is: de Omgangstaal. Daarmee bedoel ik niet allereerst de omgangstaal met een kleine letter: de taal van alledag. Dat is een taal die, toegepast in de prediking, al snel kan worden tot een oppervlakkige en soms zelfs wat triviale taal. De Omgangstaal met een hoofdletter is een taal die past bij de intimiteit en breekbaarheid van de Omgang met God. Het is een taal van beelden, een persoonlijke taal, een taal van verbondenheid en liefde, een taal van herkenning en verrassing, een taal van vertrouwen en bemoediging, een taal die ook inzicht biedt in wat er werkelijk toe doet in het leven, een taal die warm en weldadig aandoet en die soms ook scherp kan zijn omdat liefde scherp ziet. De Omgangstaal is de taal van de God die ons zoekt en vindt. De Omgangstaal is de taal van mensen die God zoeken omdat ze door Hem gevonden zijn, een taal broos en breekbaar vaak, een taal die het geheim van de Omgang heel laat.

Preken voor de hoorder

Kortom: preken voor de hoorder is preken voor mensen die zich in hun zoeken naar God aangevochten weten, die verlangen naar de Omgang en deze Omgang tegelijk steeds stuk (zien) breken. Preken die daaraan recht doen zijn preken die staan in de toonsoort van de Omgang, preken waarin doorklinkt dat het geloof een aangevochten zaak is. De taal die daarbij past is de Omgangstaal, een taal die herkenning biedt, een taal die uitnodigt in de ruimte van Gods Omgang.

¹ Vergelijk voor het volgende: C. Trimp, *Klank en weerklink*. Door prediking tot geloofservaring, Barneveld 1989, 82-84 (uit het hoofdstuk met de titel 'Stern en tegen-

stem'). Zie ook: G. van Leeuwen, *Storende tegenstem*, in: C. Aalders e.a., *Luisterend leven*. Studies over evangelische spiritualiteit, 's-Gravenhage 1971, 133-173.

Dit artikel is tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van de vakgroep Praktische Theologie, Postbus 5026, 8260 AA Kampen.

G.J. van Middelkoop

M meegelezen

Confessioneel onderwijs in Duitsland

Het Duitse Evangelische maandblad *Licht und Leben/Der Feste Grund* van november geeft meer informatie over de groei van confessioneel onderwijs in Duitsland, waarover we vorige week al iets uit Uitdaging doorgaven:

Groei

In Duitsland is een groeiende vraag naar evangelisch georiënteerde confessionele scholen: er worden er steeds meer gesticht. Aldus *Gottfried Meskemper* uit Bremen, woordvoerder van de werkgemeenschap Evangelische Confessionele scholen. (...)

In totaal zijn er op dit moment 46 evangelisch georiënteerde scholen; tien jaar geleden waren het er 8. Het aantal leerlingen ligt rond de 12.400, ongeveer 400 meer dan vorig jaar. Zij krijgen onderwijs van ruim 900 leraren.

Beperkingen

Volgens Meskemper hebben confessionele scholen en initiatieven om die te stichten in de nieuwe bondsstaten vaak te kampen met grote restricties. De overheden kunnen daar maar moeilijk wennen aan eigen initiatief van burgers. Christelijke vorming wordt vergeleken met het ideologische staatsonderwijs van de DDR en aanvragen voor schoolstichting worden in eer-

ste instantie **afgewezen**. Op dit moment zijn er **drie** confessionele scholen in de nieuwe landen: in Berlijn, **Chemnitz** en **Dresden**. Ook in de oude landen zouden er afwijzende reacties zijn, als Christenen een **aanvraag** doen een school **toe** te staan. Dit zou echter meestal een **financiële** achtergrond hebben. **Elke** stichting van een particuliere school doet een **extra beroep op de staatskas**.

Leraren

Enige jaren geleden was er nog een **gebrek** aan leraren, **maar** dank zij een brede advertentiecampagne is daar nu geen **sprake** meer van, meldt Meskemper. Toch is **het** soms moeilijk geschikte leraren te vinden. Het **gaat** tenslotte niet alleen om goed onderwijs, maar het gaat er ook om dat je voor je geloof uitkomt voor de leerlingen, die in steeds grotere aantallen uit een **niet-christelijk milieu komen**. Meskemper stimuleert jonge Christenen een lerarenopleiding te volgen en dan naar een confessionele school te gaan. Openbare scholen zouden een veel **sterkere** geestelijke invloed uitoefenen dan ouders denken. Als er sprake is van ideologische **beïnvloeding** van de **kinderen**, zouden Christenen zich daartegen moeten verzetten. Maar ook 'evangelikalen' zouden vaak geen goed zicht hebben op de **bijbelse opvoedingsopdracht**; anders zou er nog **meer vraag bestaan** naar confessionele scholen, aldus Meskemper.

Kwaliteit

Volgens zijn informatie is inmiddels ook onder niet-Christenen bekend geworden, dat de confessionele scholen een hoge **onderwijskwaliteit** hebben. Een deel van deze ouders heeft de overtuiging, dat de leraren vanuit hun geloofsovertuiging een **sterkere** aandacht voor de individuele leerling zouden hebben. Zij zouden daarin maar zelden teleurgesteld worden. Vertegenwoordigers van de confessionele scholen verklaarden eveneens, & voor veel ouders 'het betere Mi-

maat en minder geweld' de **reden was** om hun kinderen naar zo'n school te sturen. Deze scholen zouden echter ook voldoen aan de hogere prestatie-eis van **vandaag, wat leerlingen nodig hebben voor hun leven, hun beroep en hun studie**. Hier **zou voor** confessionele scholen een grote kans liggen, aldus Meskemper.

Uit de kerken

Beroepen te **Hardinxveld-Giessendam**: **J.E. Kramer** te Sneek-Koudum.

Aangenomen naar **Mariënborg**: **J. van Tuil** te Nieuwleusen; **naar** Nieuwerkerk aan den IJssel: **W.H. de Groot** te Broek op Langedijk, die bedankte voor Middelburg en voor Bunschoten-Oost; **naar** Terneuzen: **J.H. Dunnewind** te Zuidwolde i.c.m. **Ruinerwold-Koekange**, die bedankte voor 't Harde en voor Groningen-Zuid; naar Zuidwolde (Gr.): **M.A. van Leeuwen**, kandidaat te **Ijmuiden**, die bedankte voor **Bruchterveld**.

Geslaagd

Kampen – Aan de Theologische Universiteit **slaagden voor het** doctorale examen de heren **J.J. Meijer** te Zwolle en **R.J. Meijer** te Amersfoort.

Persberichten

Nederlandse Gideons

Het jaarbericht van De Nederlandse Gideons is verschenen. De vereniging verspreidt bijbels in hotels, ziekenhuizen, bungalowparken e.d. Voor informatie: 071-5171759.

Zending en Hulpverlening

Op 12 en 13 december wordt een congres gehouden over de **veranderingen** in zending en hulpverlening binnen de Gereformeerde Kerken Vrijemaakt. Twee jaar geleden **vond** het congres **Zending** in Beweging plaats. Daar werd gesproken over de volgende punten:

Hoe krijgt de samenhang tussen Woord en Daad op de juiste manier gestalte? Behoort hulpverlening tot de **taak** van de kerk of tot **particulier** initiatief? Hoe moet zending en hulpverlening gecoördineerd worden? Het congres stelde aan deputaten Betrekking Buitenlandse Kerken (BBK) de vraag de **synode** te verzoeken een studieopdracht te vragen om deze materie op een juiste manier af te ronden. De synode gaf BBK de opdracht **te komen tot een proces van verdere bezinning inzake de verhouding van Woord en Daad en herstructurering van oecumene, zending en hulpverlening**. De conclusies en aanbevelingen van twee werkgroepen die deze **zaken** bestudeerd hebben **zijn** verspreid onder kerken en hulporganisaties. De reacties zijn verwerkt in het **congresprogramma**. In het komend jaar zal BBK op grond van dit congres de voorstellen voorbereiden voor de **synode** van Leusden in 1999, die het **werk** van **zending** en hulpverlening sterk zullen beïnvloeden. Voor informatie: 038-4225790.

Covatjo

Covatjo, de studentenvereniging van de **G.-HBCn** Zwolle, organiseert op 10 december, om 20.00 uur, in het GH-gebouw, **Grasdorpstraat 2, Zwolle**, een forum over prehistorische monsters. Voor informatie: 038-4526883.

Abonnementsgeld over 1998

Geachte abonnee, Een dezer dagen ontvangt u een acceptgiro waarmee het abonnementsgeld voor de komende periode voldaan kan worden.

Gezien het feit dat wij sinds 1994 de abonnementsprijzen niet hebben verhoogd, leek het ons billijk om, met name in verband met de gestegen verzendkosten, een geringe prijsverhoging door te voeren, althans voor wat betreft de landen binnen Europa. Voor wat betreft de landen buiten Europa zijn we helaas door de PTT gedwongen de prijzen drastisch te verhogen. Wij danken u bij voorbaat voor uw tijdige betaling.

